

Život a zdravie ohrozujúce okamihy v živote Ľudovíta Štúra

Peter Podolan

V živote každého človeka sa nájdu okamihy, v ktorých sa ocitol v ohrození života či aspoň zdravia. Niekedy súvisia celkom prirodzene s vykonávanou činnosťou, ľudia vykonávajúci primárne nebezpečné zamestnania však netvorí majoritu spoločnosti. Inokedy ide o viac-menej náhodné, o to nebezpečnejšie prípady. Aj keď tu nechceme rozoberať teóriu náhody, či skôr súbeh najrozličnejších faktorov, ktoré sa v istom čase stretnú v jednom bode, je zrejmé, že vždy existujú isté predpoklady a štatistické možnosti, často posilnené voluntaristickým prístupom, zvlášť ak tento stojí v protiklade s opačne pôsobiacimi silami. Časť vonkajších faktorov ako limity klímy, počasia, imunitného systému, šírenie infekcií vírusového či bakteriálneho pôvodu, civilizačné choroby, dopravu a pod. pritom často nemožno vedome ovplyvniť, na rozdiel od mnohých atribútov, kde zohráva hlavnú úlohu ľudská vôľa. V tomto príspevku si pripomenieme škálu situácií, ich dôvodov i dôsledkov, ktoré mohli takýmto spôsobom ohroziť život či zdravie Ľudovíta Štúra. Pretože zdroje ohrozenia a jeho prekonávanie mali často podobné činitele, zdôrazňujeme dopredu, že nejde o pokus o heroizáciu jeho osoby v zmysle jeho tzv. kánonu.¹

¹ Problém kanonizácie osobnosti Ľ. Štúra je zbytočným evergreenom slovenskej spisby o Štúrovi. Prizmaticky (1956!) – „*Nesmie byť našou snahou aprioristicky si Štúra pričesávať, robiť z neho modlu, mŕtvu figúrku alebo vumelkovanú bábičku, keď vieme, že to bola postava, ktorá tak neohrozene búrala starý svet a usilovala sa o jasnejšie horizonty budúcich čias. Dost' bolo okolo Štúra jednostranného nekritického modlárenia i rovnako jednostranného nekritického odsudzovania, dnes je konečne čas, aby sme sa pokúšali o také podanie Štúra, aké mu v dejinnom súvisí patri.*“ AMBRUŠ, Jozef. SÚČASNÍCI O EUDOVÍTOVI ŠTÚROVI. Rozpomienky, zprávy a svedectvá... In *Slovenská literatúra*, 1956, roč. 3, č. 3, s. 363-364. Odhliadnuc od životopisných textov o Štúrovi z pera Jozefa Miloslava Hurbana (dodnes faktograficky nenahraditeľných) a dobového vyznenia spracovávaní portrétov (ktoré korelujú s prezentáciou Štúra v jeho vlastnej korešpondencii), v odbornej spisbe (!) za posledných cca 100 rokov k vyslovene pozitívnej deformácii Štúrovho obrazu vlastne nedochádzalo. Dobové a aktuálne poňatia (čechoslovakistické videnie, puritánske konfesiónálne obmedzené videnie Slovenskej republiky 1939 – 1945 a etablovanie sa marxistickej ideológie) obraz iste ovplyvnili. Až na málo výnimiek tieto práce nemali poznámkový aparát, čo zhoršuje určenie parentácie niektorých tvrdení. S obrazom odbornej spisby je mylne zamieňaný okrajový až extrémistický pohľad v patetickom duchu, ktorého genéza je však známym všeobecným fenoménom odlišných náhľadov odborníkov a (často neveľmi vzdelanej) spoločnosti. Ďalším bodom až apriórnej zámeny, ktorý však nemá primárne nič spoločné s odbornou spisbou (!), je virtuálny obraz Štúra v podobe (národného) symbolu. Tento je projektovaný skutočne pozitívne, s analógiou kristologických motívov a vskutku predstavuje ideálny vzor. Aj táto poloha je však potrebná, pretože v súčasnosti nielen slovenské politické elity jednoducho za morálne vzory súdny človek pokladať nemôže, avšak spoločnosť a mládež pre aspoň možnosť „ideálneho“ vývinu (v sférach morálky, nesebeckosti, sebavzdelávania, tolerancie a pod.) pozitívne vzory potrebuje. Ich relativizácia potom z ľudí vytvára niečo, čo nemožno považovať za ľudské v zmysle humanity a de facto stojí za degradáciou týchto prvkov, čo je možné dobre vidieť na úrovni kultúry a života dnešnej doby. V historickej vede treba so Šafárikom a Palackým pripomenúť kritickú zásadu „Padni, komu padni!“, no v širšom horizonte antropologickej sumy zase sledovať názor „neprajného“ Samuela Štefanoviča: „*Nasledujme Štúra v tom, v čom je nasledovania hodný...*“, „*no koríť sa otrockým spôsobom a bezvýnimočne osobnosti jeho – bolo by práve to najohavnejšie zneuctenie opravdových zásluh jeho!*“ ŠTEFANOVIČ, Samuel. *Slovenské povstanie z roku 1848/49*. [1886] In DOHNÁNY, Mikuláš – ŠTEFANOVIČ, Samuel D. *Slovenské povstanie 1848 – 1849*. Bratislava : Tatran, 1988, s. 220, 215.

Prvé písomne doložené vážne ohrozenie Štúrovho života sa odohralo v roku 1828, v čase jeho štúdia na gymnáziu v Rábe (Győr). Na študentskom „priváte“ u debnára Františka Raka sa so spolužiakom a rodákom z Uhrovca – Jánom Kišom delili o spoločnú posteľ. Štúr dostal v noci silnú horúčku, blúznil a po záchvate spolubývajúceho poprosil – o víno. Kiš, ktorý sa najprv v strachu z vyčíňania spolubývajúceho skryl pod posteľ, sa obliekol, zobral veľký maľovaný krčah na vodu a vyrazil do pivnice domáceho, kde natočil víno. *„Ludovít, priložiac k ústam smädným krčah, napil sa hodne, načo zaspal a spal tri týždne s pretŕhaním sa zo sna krikom: „Janko, daj mi vína!“ Spolubývajúci sa o Štúra príkladne staral – vždy keď sa napil, dlho spal. Hoci ich profesor Leopold Petz (1894 – 1840) po absenciách Štúra navštívil a zavolať lekára, študenti pokračovali po svojom: „Lekár prišiel a predpísal batérie liekov, ale po odchode jeho Ludovít rozkázal mi lieky von vyliat’, čo som ja aj svedomite vykonal a pokračoval som s kúrou vínovou, až Ludovít celkom ozdravel. Mne podivná táto kúra zostane naveky tajomstvom.“²*

Ďalšie nebezpečenstvo pobytu predstavovala rieka Rabča (Rábca) v blízkosti domu, kde bývali – žiaci sa sem chodili kúpať i člnkovať. Pri jednej takejto ceste člnom na ostrov Pinyéd (Pinnyéd, dnes časť mesta Győr) sa stretli s loďkou žiakov katolíckeho gymnázia, ktorá sa prevrhla a zo siedmych žiakov sa päť utopilo. Táto príhoda znamenala koniec člnkovania.³ *„V tento rok tuším navštívil na Vacatie svojho ujca niže Rábu obydleného, kde ho potkala tá nehoda, že pretekajúc sa s inými chlapci spadol z kona a zamrel. Kamaráti ho dlho museli kriesiť až ho rozobrali.“⁴*

Viacero situácií sa spája s pobytom Štúra v Prešporoku (Bratislava), kde žil takmer 20 rokov (1829 – 1848), s krátkymi pobytmi mimo. V podstate bez presného datovania zostala príhoda, ktorú zachytil J. M. Hurban: *„Napadli ho raz večer traja juráti haraburdácki a chceli s ním na Panenskej ulici (Nonnenbahn) začať potržku Ludovít Štúr privolať prvému, oprúc sa o svoju palicu „Mit akar?“ To s takým výrazom a s tak brnivým „akar“, že sa*

² HURBAN, Jozef Miloslav. Ludovít Štúr. In ORMIS, Ján V (ed.). *Súčasníci o Ludovítovi Štúrovi. Rozpomienky, zprávy a svedectvá*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 14-15. Domnienka E. Kowalskej, že v prípade „kúry“ ide o odraz liečiteľskej praxe rodiny Zayovcov a prostredia Uhrovca je neudržateľná a čisto špekulatívna. Víno jednak slúžilo ako základný liečebný prostriedok už od staroveku, objavuje sa v liečebnej praxi v podstate neustále. Súčasne, ak by šlo o známy „regionálny“ recept, Štúrov spolužiak Kiš pochádzajúci z rovnakého prostredia by sotva javil taký údiv nad opísanou metódou liečby. KOWALSKÁ, Eva. Audiatur et altera pars: Vzťahy a prepojenia rodiny Zayovcov a Štúrovcov. In MACHO, Peter – KODAJOVÁ, Daniela a kol. *Ludovít Štúr na hranici dvoch vekov. Život, dielo a doba verus historická pamäť*. Bratislava : VEDA, 2015, s. 40.

³ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ludovít Štúr*. [online] Dostupné na internete: <http://zlatoryfond.sme.sk/dielo/1148/Hurban_Ludovit-Stur/1>

⁴ [PAULINY, Ladislav.] Niektoré data k životopisu Lud. Štúra. VONGREJ, Pavol. Neznáme listy a dokumenty Ludovíta Štúra. In *Literárny archív 1965*. Martin : Matica slovenská, 1965, s. 78.

*chlapom odnechcelo ďalej jednať s Ľudovítom naším, a odbehli.*⁵ Juráti – študenti prešporskej právnickej akadémie a absolventi bez úradu, ktorí často najmä pre šľachtickú príslušnosť silne vnímali svoju nadradenosť, najmä po opojení alkoholom často obťažovali chodcov v meste; Štúr bol navyše známy svojimi proslovanskými postojmi. Ak by k potýčke došlo, skončila by pravdepodobne bitkou. Takýchto situácií bolo isto viac.⁶

Na jeseň roku 1834 i na jar 1835, po návrate do Prešporku, bol každopádne Štúr zdravý a plný energie, čo najmä v nasledujúcich rokoch jeho života nebolo automatickým postulátom.⁷

Koncom roku 1837 množstvo aktivít, ktoré si vzal na svoje plecia, ovplyvnilo ťažké ochorenie, z ktorého sa dostal vďaka pomoci blízkych a lekárov.⁸ „...zatím byl sem asi tři týdne nebezpečně nemocen, a již již chvátal jsem k bránám věčnosti, ale Bohu díky uzdraven jsem: genius Slávie probudil a povolal mě zase k životu z choroby mé. Měloť to býti zapálení plic, jenž sem sobě z namáhání dle slov lékaře přitáhnul, zač nyní na pozoru se míti musím.“⁹ Týmto lekárom bol hlavný mestský lekár Prešporku Gottfried Mayer (1800 – 1867?): „– ale vytrhnul mne z nebezpečí Dr. Mayr přišedší ke mně co posel blaha: buď mu díka za to ode mne! Měl sem padnouti do zapálení plic, což sem z mnohého namáhání dle výpovědi lékařovy dostati měl: přešlo již všechno,...“¹⁰ Vyliečilo ho „...včasné puštění žíly...“¹¹ Ochorenie Štúra pripravilo o časť úspor na chystanú cestu do Berlína.¹² Zotavovanie sa pretiahlo až do začiatku roku 1838.¹³ Zdravotný stav Štúra na prelome rokov 1837/1838 bol skutočne vážny a možno povedať, že ho celoživotne ovplyvnil.

Začiatkom roku 1838 oslavovali zvlášť maďarskí študenti výročie nedávnej študentskej vzbury.¹⁴ Pretože študenti – Slovania sa odmietli zúčastniť osláv, čo maďarská strana pripisovala najmä Štúrovmu vplyvu a údajnej protimaďarskej ideológii, okrem udaní

⁵ HURBAN, ref. 2, s. 18-19.

⁶ „jeho moralita a duchovné víťazstvo bol trň v očiach maďarónskych haraburdákov a preto mu i hrozilo viac ráz nebezpečenstvo osobných urážok, nepočítajúc nescíselné denunciacie a priekorizne vřakovakého druhu.“ Tamže, s. 51.

⁷ List Ľudovíta Štúra neznámemu [Karol Modrányi st.] z 16. novembra 1834 a list neznámemu [Jozef ...] z 19. marca 1935. AMBRUŠ, Jozef (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra I.* 1834 – 1843. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1954, s. 15, 30. (ďalej iba **Listy I**)

⁸ HURBAN, ref. 2, s. 51; pozri aj list Ľudovíta Štúra Michalovi Miloslavovi Hodžovi z 27. júna 1838. *Listy I*, s. 151.

⁹ List Ľudovíta Štúra Karolovi Boleslavovi Štorchovi z 2. januára 1838. *Listy I*, s. 134.

¹⁰ List Ľudovíta Štúra Ctibohovi Zochovi z 26. decembra 1837. *Listy I*, s. 131-132, 446.

¹¹ List Ľudovíta Štúra Boleslavínovi Vrchovskému z 17. januára 1838. *Listy I*, s. 139.

¹² „Zde sem nic nezahospodářil, ba ještě hotových 100 zl. v. č. z předdávku nemaje tak říkáje žádných hodin a na mou nemoc sem strovil.“ List Ľudovíta Štúra Boleslavínovi Vrchovskému z 15. júna 1838. MATULA, Vladimír (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra IV.* Dodatky. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1999, s. 18. (ďalej iba **Listy IV**) Zlatý vídeňského čísla = konvenčná mena.

¹³ List Ľudovíta Štúra Ctibohovi Zochovi z 24. februára 1838. *Listy I*, s. 141.

¹⁴ O študentskej vzbure koncom roku 1836 a začiatkom roku 1837 pozri HURBAN, ref. 3, (kap. IV).

a sťažností, mu opäť hrozilo nebezpečenstvo bitky. Šírili sa „... *povesti zastrašujúce, že ho kameňom v noci, keď študovať bude, čo známo bolo každému, okaličia; áno striehnuté bolo po ňom večerom...*“ Slovenskí a srbskí študenti preto vo dne v noci strážili dom, kde býval, a dokonca ho sprevádzali aj na prechádzkach. Situácia sa vyriešila sama, keď najväčších výtržníkov vylúčili zo škôl, iných z konviktu („internát“) a vodcu maďarskej študentskej spoločnosti odvolali.¹⁵ Štúr opísal udalosť podobne, no forma útoku mala podobu skutočného atentátu – v pláne bolo prebodnutie dýkou, zastrelenie či zabitie cez okno hodeným kameňom.¹⁶

Nedávno prekonané vážne ochorenie, príliš aktivít a stále zaujatie duševnu prácou boli na Štúrovi viditeľné ešte pred jeho odchodom na štúdiá do Halle. Po prázdninovom návrate do Uhrovca v júli a auguste 1838 sa jeho rodičia zhrozili – bol iba košť a koža, matka sa vážne obávala, že sa zo štúdií už živý nevráti. Pri rozlúčke s rodinou a priateľmi na Kňazovom vrchu pri Uhrovcu to azda tak mohol vnímať aj Štúr.¹⁷ Liečil sa oddychom v prírode, výletmi do hôr,¹⁸ no po príchode do Halle bol jeho stav stále nedobrá. Aj nemeckí profesori pobadali jeho zanedbávanie tela a prílišné prepínanie duševnej stránky (čo je dodnes neuhom duševne pracujúcich ľudí). Štúra poslali za psychológmi a lekármi, ktorí mu odporučili dodržiavanie zdravej miery pri štúdiu, no najmä „*pravidelné gymnastikovanie*“, šerm, jazdu na koni, časté prechádzky a cestovanie. Okrem toho si Štúr obľúbil i strelbu z pištole na terč. Úspešne sa zotavil a spomínané úkony sa stali aj neskôr jeho obľúbenou kratochvíľou a po návrate ich zavádzal aj u študentov v Prešporke.¹⁹

Na druhej strane holdoval „intelektuálnym“ zlovykom – fajčil²⁰ a pil kávu – „*pozdejšie veľmi na to navykol, tak že o pár rokov skrz mnohé pitie kávy do nemoce upadol.*“

¹⁵ HURBAN, ref. 2, s. 51-52.

¹⁶ „*Mezitím rozlíčení tito, chtějíce i Slovaky nešťastné učiniti nazmysleli všeličeho jak chlapeckého tak zlomyslného zvláště proti mně. Chtěli mě obžalovati, že mládež hubím vštěpuje jim nenávisť proti Maďarskému jazyku a Maďaromannie počínáním, že proti Maďarům všelico mluvím, že proti vládě učím a nebezpečné zásady přednáším, že my zpěvy nebezpečné máme a s Rusem držíme. Odtudto vidíš, že zlomyslnost jejich dosáhla nejvyššího stupně. Měli v předsevzetí na mne dáti prosební list nejprve před Professorát, potom před Convent, na to před vládu neb na consilium. Dále učinili návrh mě dýkou probodnouti někde večer, neb přestřeliti, potom zase mi okna vytlouci, aby mě čtoucího kamenem usmrtili. Ovšem z tohto nič se nestalo; žalovati na mě nemohli, nebol byly to jejich hloupé a zlobivé vymysly, an' Slovan žádný s nimi neobcuje; uškoditi mi jináče nemohli an 80 Slovanů spojených nade mnou bdělo, ba! dům můj kdy nejužší zima byla strážili, aby okna vytrískana nebyla.*“ List Ľudovíta Štúra Ctibohovi Zochovi z 24. februára 1838. *Listy I*, s. 142.

¹⁷ HURBAN, ref. 2, s. 53.

¹⁸ List Ľudovíta Štúra Karolovi Boleslavovi Štorchovi z 30. júna 1838; list Ľudovíta Štúra Michalovi Miloslavovi Hodžovi z 27. júna 1838. *Listy I*, s. 155; 152.

¹⁹ HURBAN, ref. 2, s. 55-56; ŠTÚR, Ján. Rozpomienky na Ľudovíta Štúra. In ORMIS, ref. 2, s. 106.

²⁰ „*Slovenský doháň, ktorý obstarával jeho verný druh Ctiboh [Zoch], arómou svojou verne pomáhal fantázii jeho...*“ HURBAN, ref. 2, s. 30-31, 65. Pozri napr. aj listy Ľudovíta Štúra Ctibohovi Zochovi z 13. novembra 1846, 4. marca, 9. marca a 2. mája 1847. AMBRUŠ, Jozef (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra II*. 1844 – 1855. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1956, s. 151, 159, 160, 164. (ďalej iba **Listy II**) „*Poriadne vrece uhorského*

Iba ťažko si možno predstaviť – „...a tuším sa nikdy nekúpil.“²¹ Štúr neobľuboval tvrdý alkohol, nanajvýš pivo či víno,²² a stravoval sa veľmi striedmo.²³

Už na ceste domov zo štúdia v Halle Štúra postihla nehoda na odchode z návštevy u rodiny Pospíšilovcov v Hradci Králové: „*bol sa nešťastne skĺzol zo schodov a porúchal si ruku. Ošetrovaný bol za dlhší čas rodinou touto šľachetnou veľmi starostlivo; takže skoro sa zotavil.*“²⁴ Pritom sa celý poudieral.²⁵ Stalo sa to 16. septembra 1840.²⁶ Pár dní po zranení síce písal „...*k štěstí mému rány předce nejsou hluboké*“, no list bol napísaný cudzou rukou, teda diktovaný; veľavravný je aj prípisok „*Nemoha pravici hýbati podepsal sem se levici*“ O Štúra sa starala Mária Pospíšilová a v rodine našiel dobré zázemie, pretože napriek úmyslu rýchlo cestovať do Uhorska zostal v ich dome. „*Již kolikráte sem chtěl vyjžděti z Hradce, než boje sem aby snad nějakým uderením a raněné mé pravice do nebezpečné neupadl nemoci, [...] pozůstal sem, až by něco lépe bylo s ránami mými.*“²⁷ Začiatkom októbra Štúr písal. „*Ale ruka má jest raněna skrz nešťastný pád přes celé poschodí v Královéhradci, a posud ještě nevyhojena, pročez mi to [písanie] zdlouhavě jde a šetrnost při jejím pohybování jest velice potřebna. Napíši tedy jen co nejpotřebnější jest.*“²⁸ Ešte 6. novembra vyjadril nádej, že „*[r]ána na pravici se již snad brzo zhojí,*“²⁹ V čase návštevy českých priateľov v Prešporke 20. mája 1841 mal Štúr už ruku zrejme v poriadku, aj keď si Bohuslava Rajska myslela opak.³⁰

Od roku 1841 sa začal boj o existenciu slovanského ústavu a tiež Katedru reči a literatúry československej, kde sa Štúr etabloval iba pred krátkym časom. Protislovenský prístup pod taktovkou ideológie Karola Zayho mal silné zastúpenie na konventoch evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Štúr iste trochu nadnesene napísal: „*O Kolláru*

tabaku, ktoré je každému k dispozícii v redaktorskej izbe, uspokojuje všetky ich požiadavky luxusu.“ PRÖHLE, Heinrich. Z cisárovej krajiny. In ORMIS, ref. 2, s. 229.

²¹ [PAULINY], ref. 4, s. 79.

²² HURBAN, ref. 2, s. 74; ŠTÚR, ref. 19, s. 107-108.

²³ „*On obyčajne veľmi skromne, chudobne žil; spokojný býval s raňajkami skromnými, z pohára mlieka záležajúcimi, s veľmi skromným obedom v hostinci a s večerou, pozostávajúcou z ovocia a žemle.*“ Tamže, s. 119; HURBAN, ref. 2, s. 12, 33. Vrcholom luxusu bývala klobása a pivo. Tamže, s. 31, 47.

²⁴ HURBAN, ref. 2, s. 57-58.

²⁵ KOPP, Ferdinand. Slovo o „slove“ p. Launera. In ORMIS, ref. 2, s. 230; [PAULINY], ref. 4, s. 79.

²⁶ MAŤOVČÍK, Augustín. *Ludovít Štúr. Kalendárium života a diela. 1815 – 1856.* Námestovo, Martin : Informačné centrum Námestovo, Slovenská národná knižnica, s. 56; pozri listy Ludovíta Štúra Jaroslavovi Pospíšilovi z 15 a 18. septembra 1840. *Listy I*, s. 184, 186.

²⁷ List Ludovíta Štúra Jaroslavovi Pospíšilovi z 18. septembra 1840. *Listy I*, s. 186-187.

²⁸ List Ludovíta Štúra Michalovi Miloslavovi Hodžovi z 2. októbra 1840. *Listy I*, s. 187.

²⁹ List Ludovíta Štúra Jaroslavovi Pospíšilovi z 6. novembra 1840. *Listy I*, s. 194-195.

³⁰ „*Štúr nabídl mně rámě, na kteréž zdráhala jsem se zavěsiti vědouc, že si byl ruku v Králové Hradci zlámal a že dosud zahojena nebyla. Mé zdráhání však nespomohlo ničeho, žertem prohodil, že mu ji úplně zahojím, když ruku na ni vložím...*“ RAJSKÁ, Bohuslava. *Z let probuzení.* Díl I. Paměti a korespondence Bohuslavy Rajske z let 1839 – 1844. V Praze : Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1872, s. 57. Pozri aj SOJKOVÁ, Zdenka. *Zápisky Bohuslavy Rajskej.* In *Literární archiv 1965.* Martin : Matica slovenská, 1965, s. 157-163.

*jistě bude rokováno na sněmu a o mně snad také, ač vlastenci maďarští prvé tuším ještě skoupati dýku v mé krvi se hotují, Zay ale předce par humanité mi jen vyhnanství ustanovil (!).*³¹

Štúra tiež silne zasiahlo, keď sa musel rozlúčiť s jedným zo svojich snov – pevne sa usadiť na Katedre reči a literatúry československej a získať tu post profesora. Koncom roku 1843 mal byť chorý práve v kritické dni odvolávania z postu.³² Zákaz prednášania, odtrhnutie od mládeže a jeho vynútený odchod z katedry ho dostal do stavu ohrozujúceho zdravia: „*Tri dni ani z bytu nevychodil, zrazený, skormútený, temer cele bez jedla zostával.*“³³ Dokázal to však prekonať a venoval sa ďalším projektom.

List z roku 1844 odhaľuje chronické ochorenie Štúra, ktoré je veľmi bežné aj medzi dnešnou populáciou – hemoroidy. „*Ochorel som a preto na [Tv]oje pozvaňje neprichodím. Zlatá žila ma silno trápi, v Bratislave bi som sa zase zatvoriu a ja pred šetkým iním te[ra]z potrebujem silnuo pohibuvaňje a čerstvuo povetrje. Pozorujem, že nápadi prekatej tej nemoci z roka na rok su silnejšje, preto musím sa na pozor vzjať i čo možnuo k navráteňu muojho zdravja urobiť. Tam v tej Bratislave ma šetko dusí a uš som vzdichau po víletu z nej, z toho hňjezda, kde ma uš naposledi skoro šetko trápilo. [...] ...pospiechau bych domou do čistjeho horskjeho povetrja...*“ Zároveň bol náchylný na prechladnutie: „*Ňeskám prší, každou prechladnuťje mi velice škodí, čakám uš tu na jasnejší, peknejší [čas = počasie].*“³⁴

Jedným z úspechov Štúra sa stalo povolenie pre *Slovenskje národňje novini*. Po dlhom boji za jeho získanie (od 1841) sa úspech dostavil až začiatkom roka 1845. Spolu s Hurbanom bol po licenci vo Viedni zrejme 14. februára 1845.³⁵ Na spiatocnej ceste sa museli na člku previezť cez rozbúrený Dunaj – Štúr pevne veril, že sa mu nič nestane práve v okamihu, keď už mal povolenie konečne pri sebe.³⁶

Po zasadnutí Tatrína v Čachticiach 9 – 10. augusta 1847 Štúr s priateľmi pravdepodobne navštívil známeho liečiteľa Fraňa Madvu.³⁷ Mohol sa tu poradiť o svojich

³¹ List Ľudovíta Štúra Jozefovi Václavovi Staňkovi z 22. septembra 1841. *Listy I*, s. 263.

³² GOLÁŇ, Karol. Borba o Štúrovo námestníctvo. In GOLÁŇ, Karol. *Štúrovské pokolenie*. Výber z diela. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 131.

³³ ŠTÚR, ref. 19, s. 109. Inak to bola Štúrova typická reakcia na problémy.

³⁴ List Ľudovíta Štúra Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi z 3. júla 1844. *Listy II*, s. 53-54.

³⁵ VYVÍJALOVÁ, Mária. *Slovenskje národňje noviny. Boje o ich povolenie*. Martin : Osveta, 1972, s. 152.

³⁶ ŠTÚR, ref. 19, s. 109.

³⁷ „*V Čachticiach dohovorili sme sa viacerí, ktorí poberali sme sa domov na horné strany, že pôjdeme do Uhrovca navštíviť Štúrových rodičov a odtiaľ do Rudna k farárovi Madvovi, v ten čas vychýrenému i zďaleka hľadanému lekárovi, s ktorým chorľavý Ctiboh Zoch chcel sa poradiť a lieky vypýtať. [...] V Rudne navštívili sme Madvu. Ctiboh Zoch sa s ním radil o svojich neuhoch. Madva ho preskúmal, predpísal mu akési lieky, radil piť dobrú tokajčinu a zakázal mu fajčiť. Potom Madva pozoroval každého v prítomnosti všetkých, zvlášte z tvári a z očí usiloval sa uhádnuť zdravotný stav. Mne poprizeral sa do tvári a do očí a povedal: „Vám len zlaté oriešky chybia.“ Od Madvu prišli sme do Prievidze...*“ FRANCISCI, Ján. Vlastný životopis. In FRANCISCI,

chronických ochoreníach a problémoch – podrobnosti stretnutia ani jeho exaktné doloženie však nepoznáme.

V rokoch 1847 – 1848 po vystúpeniach na uhorskom sneme bol Štúr tŕňom v oku maďarským radikálom (hlavne snemovej mládeži) – „...*terorizmus panuje v Bratislave, ako po Štúrovi sledia juráti a kdejaké podivné, zúfalé existencie...*“³⁸ Prebehlo viacero stretov s týmito ľuďmi s charakteristikou: „*pod kepeňom ukryté bodáky a surovo fanatický výraz na tvári, ako i huhlavé reči.*“³⁹ Terčom útoku sa Štúr stal už 27. novembra 1847.⁴⁰ Od potýčky ho potom 13. marca zachránili bratislavskí mešťania a študenti.⁴¹ Zrejme aj preto Hurban napísal: „*On už nemal tam čo hľadať viacej a bolo aj nebezpečné pre neho osobne sa zúčastniť na debate.*“⁴² Priatelia na neho naliehali, aby sa nevystavoval nebezpečenstvu počas posledných dní snemu.⁴³ Štúr však nemienil ustupovať ľuďom, o ktorých nemal vysoké mienenie („...*idúc so Štúrom len strmo pozrieme na tú chásku opilú, tiahne ďalej.*“), konečne ich útoky považoval za cielené s úmyslom umlčať jeho proslovenský hlas.⁴⁴ Hovoril: „*Ved' ja hotový som dnes za svoj národ zomrieť, [...] ale biť a rvať sa po uliciach s bežarmi*

Ján. *Vlastný životopis – Črty z doby moysesovskej*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, s. 135-136. Francisci ho síce nemenoval, ale je pravdepodobné, že tu bol vtedy prítomný. Rovnako by sa k tomuto stretnutiu mohla viazať i anekdota o liečení národa Štúrom a Madvom, ako ju zachytil Viliam Pauliny-Tóth. PAULINY-TÓTH, Viliam. Fraňo Madva. In ORMIS, ref. 2, s. 163. Porovnaj MAŤOVČÍK, ref. 26, s. 104; ORMIS, ref. 2, s. 390. O Madvovi pozri bližšie: MALINOVSKÁ, Nora. Z dejín ľudového liečiteľstva na Slovensku: František Madva (1786 – 1852). In *Štúdie (ne)dávnych čias*. Historia nova 8. [online] Bratislava : Stimul, 2014, s. 87-94. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino8.pdf>

³⁸ HURBAN, ref. 2, s. 87. Podobne (vzťahujú sa však pravdepodobne k roku 1844): „*Štúra mali tam v Bratislave na očiach nielen polícia, mešťanosta a cenzor, ale aj dobrovoľní pandúri maďarizmu a fanatickej premrštenosti maďaromanov, ktorí boli mu vždy v päťach a stretali ho, len čo z domu vykročil.*“ *Tamže*, s. 66. Pozri aj GOLÁŇ, Karol. Slovenské povstanie roku 1848 v denníku Andriju Torquata Brlića. In *Bratislava. Časopis pro výskum Slovenska a Podkarpatské Rusi*, 1935, roč. 9, s. 399.

³⁹ DOHNÁNY, Mikuláš. História povstania slovenského z roku 1848. In DOHNÁNY – ŠTEFANOVIČ, ref. 1, s. 41.

⁴⁰ „*V Sobotu keď som išjeu zo sednice ma juráti hrozne attakovali. To je hroznuo bežárstvo. Ale som si ja už porjadki porobiu.*“ List Ľudovíta Štúra Augustovi Horislavovi Škultétymu z 30. novembra 1847. AMBRUŠ, Jozef (ed.). *Listy Ľudovíta Štúra III. Dodatky*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1960, s. 56, 180-181. (ďalej iba *Listy III*) O výčinoch jurátov pozri aj: Preßburg. In [*Augsburger*] *Allgemeine Zeitung*, 1847, č. 363 (29. 12. 1847), s. 2903.

⁴¹ Podľa svedectva Petra Kellnera Hostinského: „...*po poslednej – dňa 13. marca – držanej reči proti okrádaniu kráľovských miest o ich hlasy juráti boli takí rozkatení, že za päťami jeho išli z paloty inzultujúc ho posmešnými výkrikmi, a len tej okolnosti, že sme sa viacerí tiež dostavili – študenti, my z redakcie a dajedni mešťania, Kulčický, Horník a iní – ktorí sme čakali na Ľudovíta, a čestitajúc mu za reč, vítali sme ho a pojali medzi seba, je čo ďakovať, že nestala sa mu urážka.*“ HURBAN, ref. 2, s. 89.

⁴² *Tamže*, s. 85.

⁴³ *Tamže*, s. 86. Hurban zachytil poradu u seba doma v Hlbokom. *Tamže*, s. 86-90.

⁴⁴ Študenti Samuel Ormis, Ján Kozelnický a Viliam Šulek náhodou v Petržalke vypočuli 16. marca 1848 rozhovor medzi Kazimírom Tarnóczym – nitrianskym poslancom uhorského snemu a Lajosom Kossuthom „*Medzi inými rečami spýtal sa Tarnocz: „Čo urobíme so Slováckmi?“ Na to odpovedal Kossuth: „Treba ulapiť Hodžu, Štúra a Hurbana a bude po Slováckoch.“ Tieto slová nás prekvapili, preto sme mlčky sa obrátili a bežali k Štúrovi a zdelili sme mu, čo ho očakáva. On sprvu sa nechcel vzdialiť z Prešporka, ale na dohovárание mládeže dal sa nahovoriť a tak ho jedni vypravdili von s mesta, iní zostali doma na stráž, čo ho hľadať budú. V noci skutočne prišla polícia ho hľadať, ale on už bol za hranicami.*“ ORMIS, Samuel. K životopisu Ľudovíta Štúra. In VONGREJ, ref. 4, s. 80. Rozhovor sa v takejto forme síce mohol odohrať, ale pri otázke tvrdého stíhania Štúra nie je jasné k akému času sa vzťahuje. Porovnaj DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr. Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*. Bratislava : Kalligram, 2015, s. 248.

nezodpovednými, to predsa len nemôžem, nesmiem pre svoju česť a pre česť národa.“⁴⁵ Štúr predsa neutiekol,⁴⁶ koncom marca „takticky“ odcestoval do Viedne, kde sa začiatkom apríla konali porady Slovanov.⁴⁷ Zdá sa, že sa vrátil do Bratislavy s Hurbanom⁴⁸ a navštívil aj slávnostné podpisovanie „marcových zákonov“ 11. apríla 1848 v Primacionálnom paláci a až potom odcestoval zrejme cez Viedeň do Prahy, kde bol už 20. apríla dopoludnia.⁴⁹

Z Prahy, kde sa zapojil do príprav Slovanského zjazdu,⁵⁰ neskôr docestoval cez Krakov do Liptovského Mikuláša. Ešte pred odchodom z Prahy 7. mája si v *Národních novinách* mohol prečítať hrozivú, no zrejme neoverenú správu: „*Maďari prisľúbili 200 dukátů tomu, kto zabije Ljud. Štúra.*“⁵¹ Išlo o akúsi predzvesť ďalších udalostí v Uhorsku.

Po vyhlásení Žiadostí slovenského národa 11. mája 1848 zostal Štúr v Liptovskom Mikuláši u Michala Miloslava Hodžu do 24. mája.⁵² Podžupan Edmund Szentivány sa obával proti účastníkom zakročiť, no informoval viaceré kruhy o udalostiach. Upriamil sa na bratov

⁴⁵ HURBAN, ref. 2, s. 87, 89.

⁴⁶ Časť slovenskej verejnosti však tento scenár chápala. Porovnaj: „...teraz do toho mesta [Prešporok], z ktorého hodný náš muž slovenský Štúr pred rokom utekať musel, [...] do tohto mesta, hovorím, v prenasledovaní Slovákov tak vychýreného pritiahli dobrovoľní bojovníci slovenskí! [...] Takto rok Štúr bol tu ten najostrejší trň v oku...“ ŠPARNENSIS, E[ugen]. V Prešporoku, dňa 9. aug. 1849... In *Slovenské noviny*, 1849, č. 11 (14. 8. 1849), s. 42. Citované podľa RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49*. IV-2. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1961, s. 360. Porovnaj pozn. 44.

⁴⁷ HURBAN, ref. 2, s. 85. Po odchode Štúra do Viedne sa maďarskí a maďarónski fanatici nahrnuli do redakcie *Slovenských národných novín* a hľadali ho, zvyšok redakcie ich však dokázal vyprevať preč. *Tamže*, s. 90; DOHNÁNY, ref. 39, s. 42.

⁴⁸ WINKLER, Tomáš. *Perom a mečom*. 2. vydanie. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997, s. 85; GOLÁŇ, ref. 38, s. 401.

⁴⁹ DEMMEL, ref. 44, s. 247. GOLÁŇ, ref. 38, s. 401; SOJKOVÁ, Zdenka. Jaro 1848 v politickej publicistike Ľudovíta Štúra. In *Historický časopis*, 1995, roč. 44, č. 3, s. 525; FRIČ, Josef Václav. *Paměti Josefa Václ. Friče*. Část první: Do třiceti let. III. svazek. V Praze : Nákladem knihtiskárny B. Grunda a V. Svatoně na Král. Vinohradech, 1886, s. 26.

⁵⁰ Frič hovorí, že dal Štúr k zjazdu prvý podnet ešte pri jednaniach vo Viedni, české osobnosti získal hneď po príchode do Prahy, 30 apríla zase o jeho levom podiele na konštituovaní spolku Slovánska lípa. FRIČ, ref. 49, s. 28, 44, 144. Podľa J. Polišíenského mal Štúr silný podiel na myšlienke vôbec zvolať Slovánsky zjazd. K. Goláň síce odmieta názor, že Štúr bol iniciátorom zjazdu, no mal vplyv na jeho organizáciu. POLIŠIENSKÝ, Josef. *Revoluce a Kontrarevoluce v Rakousku*. Praha : Svoboda, 1975, s. 14; GOLÁŇ, Karol. Ľudovít Štúr v revolúcii 1848 – 1849. In GOLÁŇ, Karol. *Štúrovské pokolenie*. Výber z diela. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1964, s. 229. K problematike podielu Štúra pozri aj DANILÁK, Michal. Ľudovít Štúr a Slovánsky zjazd v Prahe roku 1848. In SEDLÁK, Imrich (ed.) *Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. 87, 89. Štúrovo meno figurovalo pod ohlasom zjazdu „Slovania, bratia“, ktorého návrh skoncipoval Štúr a ktorý bol podpísaný 1. mája 1848 a zverejnený viacnásobne aj 5., 6., 11. a 12. mája 1848. SOJKOVÁ, Zdenka. *Skvitne ešte život. Kniha o Ľudovítovi Štúrovi*. Martin : Matica slovenská, 2006, s. 123-124; DANILÁK, ref. 50, s. 90; RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49*. II-2. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1948, s. 3-4.

⁵¹ *Národní noviny*, 1848, č. 28 (7. 5. 1848), s. 111; FRIČ, ref. 49, s. 70.

⁵² D. Rapant hovorí o vykázaní z Liptovského Mikuláša okolo 24. mája. Našiel doklad s dátumom vykázania k 27. máju 1848. Tento dátum je však buď chybou pisára, alebo dátumom zápisu, pretože inak časový harmonogram cesty nesedí, keďže 27. mája mal byť Štúr už v Modre. Galbavého sprostredkované spomienky práve na záver cesty možno pokladať za spoľahlivé. RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49*. I-1. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1937, s. 379; *Tamže*, I-2, s. 276; HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. Martin : Osveta, 1984, s. 165. M. M. Hodža vycestoval 25. mája, Štúr teda logicky musel odcestovať skôr. HUČKO, Ján. *Michal Miloslav Hodža*. Bratislava : EPOCHA, 1970, s. 117. O ceste pozri aj SOJKOVÁ, ref. 50, s. 127-130.

Hodžovcov a Štúra, ktorý „je osobou tak nebezpečnou, že už z dôvodu zaistenia pokoja medzi ľudom a zemianstvom nezaslужuje ani tej najmenšej zhovievavosti.“⁵³ Pôvodne mal Štúr naplánované spolu s Jurajom Hodžom (1824 – 1879) odcestovať do redakcie svojich novín v Prešporke, no nevyhol sa prenasledovaniu zo strany uhorských orgánov.⁵⁴ Figuruje tu formálne otázka aplikácie stanného práva,⁵⁵ svojvôle a horlivosti stoličných úradov,⁵⁶ či celoštátneho zatykača,⁵⁷ no zjatie by ho reálne dozaista priblížilo osudom Karola Holubyho,

⁵³ RAPANT, I-1, s. 300; RAPANT I-2, s. 210-213, 215-216, 222-224.

⁵⁴ O ceste sa možno dozvedieť z viacerých prameňov (M. Dohnány, V. Pauliny-Tóth, J. M. Hurban, J. V. Frič, J. Štúr, D. Lačný); novšie sčasti čerpajú zo starších verzií, no prinášajú aj nové informácie. Bližšie upozorníme hlavne na odlišnosti výkladu. Pozri aj FRANCISCI, ref. 37, s. 152; LAČNÝ, Daniel. Príspevok k životopisu Ľudovíta Štúra. In *Slovenské pohľady*, 1899, roč. 19, sošit 1, s. 12. Časť o pobyte u Galbavého Hurban i Pauliny-Tóth prevzal z jeho osobných zápiskov, Pauliny-Tóth zrejme i rozhovoru s pamätnikom.

⁵⁵ Už 5. mája vyhlásila uhorská vláda v slovenských stolicích stanné právo (štatárium). V niektorých išlo iba o obnovenie trvajúceho stanného práva, inde bolo novovyhlásené. Keďže bolo nastavené aj pre „buričov a vzbúrených, ktorí by násilne a skutkovo porušili osobnú alebo majetkovú slobodu kohokoľvek, alebo by sa o takéto skutkové porušenie pokúsili“, pri známom nastavení jednotlivých slovenských programov najmä v otázke vlastníckych práv ľudu a dovŕšenia procesu, ktorý marcové zákony nedotiahli, znamenalo vlastne apriórnu možnosť zásahu voči ktorémukoľvek zo signatárov a podporovateľov týchto žiadostí. HUČKO, Ján. Žiadosti slovenského národa ako reakcia na neriešenie slovenskej otázky v marcových zákonoch roku 1848. In *Historický časopis*, 1994, roč. 42, č. 4, s. 680; RAPANT, I-2, s. 175-176. J. Francisci ďalej cituje z vyhlásenia stanného práva proti „národným pohybom“ v horných stolicích a mestách Uhorska z 12. júna 1848. FRANCISCI, ref. 37, s. 153, 155. Porovnaj RAPANT, I-2, s. 336-337; RAPANT, II-2, s. 72-73. Štatárium však malo zákonne vymedzený rámec (27822/1844 k. r. uh.), o ktorého dodržaní by sa však v niektorých prípadoch počas revolúcie dalo pochybovať. Predpokladom k uplatneniu bol ozbrojený odpor vinníka (!); úplne vyňatí boli ľudia mladší než 20-roční; prípady, kde chýbali spoluvinníci ku konfrontácii; či z rôznych dôvodov nebolo možné začať konanie do troch dní od zadržania, či ukončiť ho znovu do troch dní. RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49*. II-3. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1947, s. 125.

⁵⁶ Účastníkov rokovaní navštívil hlavný slúžny Ján Lehoczky-Múka, že má od uhorského ministerstva príkaz spísať všetkých účastníkov porady, kontroloval aj cestovné listy. Michal Miloslav Hodža ho informoval o porade kvôli petícii panovníkovi, snemu a vláde. Ján Francisci so Štefanom Markom Daxnerom mu ochotne účastníkov nadiktovali (meno, bývanie, povolanie). Francisci uvažoval, že nie je možné, že by za jeden deň prišiel prípis z Pešti, no spájal ho s predchádzajúcimi nariadeniami. Príkaz v skutočnosti vyšiel od podžupana liptovskej stolice Edmunda Szentiványho. RAPANT, I-1, s. 298-301; RAPANT, I-2, s. 306, 331-333; FRANCISCI, ref. 37, s. 151-152, 344; porovnaj SOJKOVÁ, ref. 50, s. 128.

⁵⁷ Zatykač na Štúra vydal komisár Kazimír Tarnóczy na príkaz uhorskej vlády (minister vnútra Bertalan Szemere) 12. mája 1848 na základe účasti Štúra v prípravnom výbore Slováckého zjazdu v Prahe (pozri aj pozn. 50). RAPANT, I-1, s. 379-380; HUČKO, ref. 52, s. 165; ŠKVARNA, Dušan. Ľudovít Štúr a rok 1848. In SEDLÁK, ref. 50, s. 107-108; FRANCISCI, ref. 37, s. 344, 400. Porovnaj RAPANT, I-2, s. 228-230, 232-234 (81., 83.). J. Štúr píše, že na Žiadosti slovenského národa reagovali „smerodajné krajinské kruhy vystavením peňažných odmien na Hurbana i Štúra. „*Jeho chytiť bolo vrchnostensky nariadené.*“ ŠTÚR, ref. 19, s. 110, 111. Hurban spomenul pochybnosti Štúra u Galbavého, či pohraničná stráž nemá na neho zatykač, pričom obavy rozptýlil J. Galbavý. HURBAN, ref. 3, <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1148/Hurban_Ludovit-Stur/3> V. Pauliny-Tóth hovorí o prísnych obežníkoch proti „panslávom“ a spomína aj zatykač (Steckbrief), ktorý mal doraziť na stanovisko pohraničnej stráže pri Uhorskej Vsi 30. mája. 1848. PAULINY-TÓTH, Viliam. Tri dni zo Štúrovho života. In ORMIS, ref. 2, s. 234, 240, 261. Ministeriálny rozkaz predsedu uhorskej vlády Lajosa Bathányiho z 20. septembra 1848 obsahoval okrem vyhlásenia stanného práva aj odmenu za lapenie „buriča či podpaľača“ 50 zlatých v striebre; k čomu sa s rovnakými podmienkami prihlásil aj Lajos Beniczky 30. septembra 1848. DOHNÁNY, ref. 39, s. 172; RAPANT, II-2, s. 190-191. K 20. septembru 1848 už zrejme existoval aj popis troch slovenských vodcov. Odmena za dolapenie sa zvýšila na 100 zlatých v striebre v sprievodnom liste Beniczkého z 27. septembra 1848. RAPANT, II-2, s. 221-222. Požiadavku na chytenie buričov a ich odovzdanie vrchnosti a súdu, menovaní boli Hurban, Hodzsa (!) a Štúr obsahoval aj falošný manifest vydaný v mene cisára/kráľa Ferdinanda 20. septembra 1848. DOHNÁNY, ref. 39, s. 144-145, 101; RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49*. II-1. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1950, s. 205-206. Vlastibranný výbor (Lajos Kossuth) oznámil 17. októbra 1848 pozbavenie občianstva a vyhlásenie

Viliama Šuleka či Ľudovíta Jaroslava Šuleka. Každopádne Štúr pri šťastných náhodách určitý čas ani netušil, že ho hľadajú.⁵⁸ V Žiline pri prechode budatínskym mostom ho síce 24. mája spoznal (a následne udal mostný mýtnik⁵⁹), no umožnil mu pokračovať v ceste. Štúr išiel do Veľkej Diviny (dnes Divina) k Štefanovi Závodníkovi (1813 – 1885), kde prenocoval a ráno sa vydal ďalej povozom na ktorom práve prišiel Závodníkovi kaplán z Nitry. Už po odchode ho u Závodníka márne hľadal komisár Ján Szeghy. Následne šťastná náhoda a zdržanie pri prevoze rozvodneným Váhom zo Záríečia (dnes chotár Svederníka) do Hričova (dnes Horný Hričov) spôsobila neskorší príchod do Predmiera, kde sa len o 10 minút minul s ďalším prenasledovateľom Móricom Maršovským, ktorý ho odišiel hľadať na nesprávne miesto, do Bytče k Eugenovi Geromettovi.⁶⁰ Takto sa Štúrovi podarilo prejsť až k Trenčínu. Podľa Viliama Pauliny-Tótha sa už tu na ceste ukrýval. Z Trenčína vyrazil o pol druhej v noci a cez Kostolnú (dnes Kostolná-Záríečie), Štvrtok, Haluzice a Bošácu sa uchýlil sa do Zemianskeho Podhradia – podľa Dohnányho, Pauliny-Tótha a Hurbana ku Gustávovi Ostrolúckemu, podľa J. Štúra k bratovi Samuelovi, kde mal stráviť dva dni.⁶¹ Podľa J. Štúra ho tu spoznali pandúri a nahlásili tam bývajúcemu hlavnému slúžnemu, ktorý ho ale nestíhal.⁶² Ostrolúcky v stíhaní Štúra videl akciu bez právneho základu, no nabádal ho k opatrnosti.⁶³ Štúr sa preto rozhodol nevracať sa do Prešporka, ale pokračoval k bratovi Karolovi do Modry, kde prišiel navečer. Členovia maďarskej gardy sa ho snažili legitimovať.⁶⁴ Stráviť tu mal deň, pričom sa vďaka informáciám od brata rozhodol odísť do Viedne či Prahy.⁶⁵ Štúra mali udat' modranskí mešťania.⁶⁶ Navečer v nedeľu 28. mája sa

odmeny 50 zlatých v striebre na osobu pri chytení Hodžu, Štúra a Hurbana. DOHNÁNY, ref. 39, s. 131, 180; RAPANT, II-1, s. 332; RAPANT, II-2, s. 464. V októbri Beniczky vydal opäť „zatykač“ spolu s doplneným popisom hľadaných osôb a odmenou 100 zl. str. RAPANT, II-2, s. 221-222. Porovnaj DEMMEL, ref. 44, s. 259-263.

⁵⁸ Hurban píše, že k 28. máju 1848 „...o tom, ako je vláda maďarského ministerstva práve na Štúra upriamená, ani len zdania nemali.“ HURBAN, ref. 3, <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1148/Hurban_Ludovit-Stur/3>

⁵⁹ ŠTÚR, ref. 19, s. 111.

⁶⁰ DOHNÁNY, ref. 39, s. 66; PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 234-235.

⁶¹ DOHNÁNY, ref. 39, s. 66; HURBAN, ref. 2, s. 91; ŠTÚR, ref. 19, s. 112; PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 235. Podľa J. Karlíkovej sa tu Štúr vraj ukrýval na povale evanjelického kostola. KARLÍKOVÁ, Jana. História obce do roku 1914. In JURÁK, Ján – KARLÍK, Jozef – RYDZÍ, Adam (ed.). *Zemianske Podhradie v histórii*. Zemianske Podhradie : Obecný úrad v Zemianskom Podhradí, 1997, s. 86; ŠKVARNA, Dušan. Revolúcia a podbradliansko-podjavorinský kraj. In *Zemianske Podhradie – križovatka slovenských dejín*. Nové Mesto nad Váhom : Vydavateľstvo FLOPPY SERVIS, s. 47.

⁶² ŠTÚR, ref. 19, s. 112.

⁶³ HURBAN, ref. 2, s. 91

⁶⁴ DOHNÁNY, ref. 39, s. 67.

⁶⁵ Štúra tu evidentne hľadali už skôr. „*Onedaj zas bou chýr, že je Štúr, redaktor, v Modre a že tam drží dáke congregatie. Nuž Ti ho len p. Tarnóczy poslau dakolko národných gardistou z Trnavy do Modry, aby ho vraj lapili. Medzitým Štúra v Modre nebolo. – Teda aj na tohto číhajú. Po chvíľu budú každieho, čo sa za Slováka prehlási, chytať, to budu – –*“ List Jozefa Viktorína M. Čulenovi z 24. mája 1848 [už 23. mája večer]. Citované podľa RAPANT, I-2, s. 248-251.

⁶⁶ LAČNÝ, ref. 54, s. 12. Dôvodom mala byť odmena 500 zlatých (!) vypísaná na Štúrovu hlavu. Tu sa však Lačný zrejme mýlil, alebo išlo o nejakú lokálnu aktivitu.

ho tu (trnavská⁶⁷) maďarská garda snažila zadržať, keď sa vládny komisár dozvedel o jeho pobyte.⁶⁸ S varovaním mala prísť podľa Dohnányho „jedna ženička“, podľa J. Štúra bratova testiná, podľa Pauliny-Tótha dostal „tajné avízo z Emresovského domu“, podľa D. Lačného dal Štúra upozorniť Ondrej Mních (brat Daniela), ktorý sa na faru neskôr vydal aj osobne – čo sa vzájomne nevylučuje.⁶⁹ Podľa anonymného článku v *Pressburger Zeitung* Štúrovcom pomohol mestský kapitán Modry.⁷⁰ Podľa Hurbana Štúr síce nevedel, čo sa deje,⁷¹ ale inštinktívne unikol cez farskú záhradu do viníc a do lesa (do Harmónie⁷²), pokým garda prehládavala faru, ba i kostol. Na cestu si vzal klobúk/čapicu a pištoľ/le.⁷³ Jeho známy, mestský horár Veščík ho v noci previedol cez Malé Karpaty do Jablonového,⁷⁴ kde nadránom (okolo tretej hodiny⁷⁵) našiel útočisko u katolíckeho farára Jána Galbavého (1800 – 1884). Ten ho na deň ukryl v záhradnom domčeku i stodole a po náhodnej návšteve slúžneho sa mimo iné dozvedel: „*Už toho vychýreného Štúra lapili, a nielen lapili v Štiavnici, ale aj hneď štatarialne ako buriča obesili.*“⁷⁶ Písali to totiž viaceré maďarské a nemecké noviny.⁷⁷ Galbavý robil potom Štúrovi krytie (podľa J. Štúra ho vydával za svojho organistu, podľa Pauliny-Tótha za rektora z Pezinka Štefana Rámusa, resp. za Galbavého rektora⁷⁸), na cestu

⁶⁷ Fragen aus Pressburg an Modern. In *Pressburger Zeitung*, 1848, č. 32 (7. 8. 1848), s. 211. To ale mohlo byť spojené s hľadaním Štúra v Modre pred 23. májom 1848. Pozri pozn. 65.

⁶⁸ HURBAN, ref. 2, s. 92.

⁶⁹ DOHNÁNY, ref. 39, s. 67; ŠTÚR, ref. 19, s. 112; PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 235; LAČNÝ, ref. 54, s. 12. Pozri aj zhrnutie J. V. Ormisa. ORMIS, ref. 2, s. 374. Podľa D. Rapanta Štúra varovala „istá tamojšia, jemu naklonená Nemka“. RAPANT, I-1, s. 380.

⁷⁰ Fragen..., ref. 67, s. 211. Na anonymný článok odpovedal Karol Štúr 12. augusta a 26. augusta vyšiel ďalší anonymný článok proti Štúrovcom. ŠTÚR, Carl. Antwort aus Modern an die Schwesterstadt Pressburg In *Pressburger Zeitung*, 1848, č. 37 (12. 8. 1848), s. 242-243; Auf die Antwort des Hrn. Pf. C. Stur aus Modern. In *Pressburger Zeitung*, 1848, č. 48 (26. 8. 1848), s. 314-215. Pozri aj DVOŘÁK, Pavel. *Zlatá kniha Bratislavy*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1993, s. 380-398.

⁷¹ Hurbanom sprostredkované Štúrove úvahy: „*Nuž ale čo ja robím? Či bol treba toho zlomkrkého skoku do tmy? Čože sme vykonali zlého? Nuž, keď ma i chytia gardisti, čože mi vykonajú? Aký prečin mi dokážu?*“ HURBAN, ref. 2, s. 91-92.

⁷² ŠTÚR, ref. 19, s. 112; PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 242.

⁷³ Dohnány hovoril o klobúku a pištoľoch, Hurban o dvojhlavňovej pištoľi a čapici, Pauliny-Tóth spomína dvojcievnu pištoľ. DOHNÁNY, ref. 39, s. 67; HURBAN, ref. 2, s. 92; PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 241.

⁷⁴ Podľa Lačného ho previedol do Kuchyne a potom Perneku. LAČNÝ, ref. 54, s. 12; porovnaj ORMIS, ref. 2, s. 415.

⁷⁵ PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 238.

⁷⁶ HURBAN, ref. 2, s. 94.

⁷⁷ „...chýry, že je [Štúr] zľapaný od teroristov maďarských, plnili vždy častejšie a neústupnejšie stĺpce židovsko-maďarských novin... [...] Nuž alebo ved' lapeným byť toho času od vzteklych modloslužobníkov Kossuthových neznačilo pre Slovana inšie ako lebo šibenicu alebo mučiareň v Komárne...“ HURBAN, ref. 2, s. 95; HURBAN, ref. 3, <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1148/Hurban_Ludovit-Stur/4>; PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 252, 262. Ormis uvádza takúto správu v novinách *Hazánk* z Rábu, č. 220 z 3. júna 1848: „*Ludovíta Štúra, zúrivého panslava a redaktora novin, chytily v Kremnici.*“ ORMIS, ref. 2, s. 400. Porovnaj: „*Na Štúrovi hlavu vyložili veľkou summu peněz, to jest zaplatit chtějí jidášskými stříbrnými tomu vražedníkovi, který by zabil tohto nejšlechětějšího muže slowenského. A proč? ...*“ BOBROVEC, Slavomil [Jozef Miloslav Hurban]. Z Prahy na Slovensko. In *Národní noviny*, 1848, č. 47 (31. 5. 1848), s. 187; Hurbanova správa na Slovanskom zjazde zo 7. júna 1848 o maďarských akciách z nedávnej doby, kde figuruje aj „*pronásledování Štúra*“. RAPANT, II-2, s. 12, 45.

⁷⁸ ŠTÚR, ref. 19, s. 112; PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 259.

vyrazili v noci z 30. na 31. mája.⁷⁹ Štúr vyrazil sám po chodníku a na ceste si „náhodne“ stopol Galbavého voz s pohoničom Jánom Mäsarovičom. Doviezol ho cez (Plavecký) Štvrtok k hraničnému prechodu a mostu cez Moravu pri Uhorskej Vsi (dnes Záhorská Ves). Uhorský mýtnik sa zobudil, no prepustil ich, keď sa mu Galbavý predstavil. Mladý pohraničník na moste sa venoval skôr peknej dievčine, ktorá tam v to ráno vešala bielizeň. Na rakúskej strane zaplatili mýto a rozišli sa. Štúr sa šťastne dostal na Moravu na stanicu Angern (an der March) a vlakom potom cestoval do Prahy, kde dorazil ešte v ten deň (31. mája).⁸⁰ Štúr mal pri sebe písaný pas na iné meno, no známy – kandidát bohoslovnia mu po ceste prepustil svoj, tlačený.⁸¹ Stručne Štúrovu cestu zaznamenal aj J. V. Frič.⁸²

V Prahe sa v júni 1848 konal Slovanský zjazd, ktorý sa skončil predčasne, kvôli vypuknutiu pražského povstania po provokáciách generála Alfréda Windischgrätza. Štúr s priateľmi tiež bojovali na barikádach. Hoci nie je jasné, kde bol Štúr niekoľko dní,⁸³ zapojili sa aj do záverečnej kritickéj fázy bojov.⁸⁴ Skupina študentov zajala jednotku vojakov a u ich veliteľa našli zoznam účastníkov zjazdu a miesta ich ubytovania. Týchto ľudí mali zaistiť.⁸⁵ Po porážke povstania Štúr, Hurban i ďalší slovanskí aktivisti mesto chceli opustiť.⁸⁶ Peripetie prenasledovaných a dramatickú cestu vlakom popísal Josef Václav Frič, než sa v Kolíne 19. júna stretol so Štúrom, ktorý sa viedol v inom vagóne.⁸⁷ Boli na ceste do Záhrebu.⁸⁸ Keď

⁷⁹ HURBAN, ref. 2, s. 96. Dohnányho opis je tu iba stručnou osnovou udalostí. DOHNÁNY, ref. 39, s. 67.

⁸⁰ HURBAN, ref. 3, <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1148/Hurban_Ludovit-Stur/3>; SOJKOVÁ, Zdenka. Slovanský sjezd a koniec jara 1848 v politickej publicistike Ludovíta Štúra. In *Historický časopis*, 1996, roč. 44, č. 3, s. 448. Galbavý ponechal v nezmenenom stave izbu v altánku na počesť Štúra a ku dňu 31. mája slávil pravidelne „Te Deum laudamus“; PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 262-263; HURBAN, ref. 2, s. 95.

⁸¹ PAULINY-TÓTH, ref. 57, s. 256, 261-262.

⁸² „Štúr príbyl, myslím teprv druhého dne zajižd'kou přes Krakov z výletu svého do kraje podtatranského, kdež obešel nejdůvěrnějších svých přátel, stihán byl od dědiny k dědině, od chaloupek do salaší špehy maďaronskými, až jim pomoci kteréhosi věrného báti šťastně severním kdes průsmykem hor v bezpečí uklouzl.“ FRÍČ, ref. 49, s. 150. Frič opis kontaminoval zmienkou o ceste Štúra z Prahy do Liptovského Mikuláša cez Krakov.

⁸³ Štúr sa ubytoval v hoteli U modré hvězdy. Po vypuknutí povstania sa niekoľko dní v hoteli neukázal, keďže sa sem kvôli bojom nemohol dostať. Ubytoval sa medzitým v hostinci u Korauša na Konskom trhu (dnes Václavské námestie). Do hotela sa vrátil až 16. júna, len aby sa presťahoval inam – do Hotelu de Saxe. SOJKOVÁ, ref. 50, s. 132, 146, 150; RAPANT, II-1, s. 25.

⁸⁴ „Bakunin [...], doprovodil druhou deputaci měšťanskou, spolu se Štúrem, majorem Bloudkem a Zachem (našimi potom vůdci na Slovensku) až do Klementina. [...] Tato deputace vrátila se s nepořízenou! [...] Nuž a teprv na tuto zprávu nabídl se mi Bakunin, spolu s Bloudkem, Zachem a Štúrem, jichž jsem všecky od neděle nespátřil, že nám budou při obraně proti co chvíli očekávanému útoku pomáhati.“ FRÍČ, ref. 49, s. 278-279; RAPANT, II-1, s. 25.

⁸⁵ HURBAN, ref. 2, s. 99. De facto išlo o zatykač na Štúra a Hurbana, čo malo byť aj dôvodom odchodu z Prahy. DANILÁK, ref. 50, s. 98; BOUDOVA, Květoslava. Úloha J. V. Friče v revolučním studentském hnutí roku 1848 – 1849. In *J. V. Frič a demokratické proudy v české politice a kultuře*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1956, s. 70. O situácii pozri aj POLIŠENSKÝ, ref. 50, s. 178.

⁸⁶ „...nemajice zde více bezpečí, odhodlali sme se odjet i s Hurbanem když Vám v takovomto stave nic více pomoci nemůžeme.“ List Ludovíta Štúra Jozefovi Fričovi z 17. júna 1848. *Listy II*, s. 189. Porovnaj RAPANT, II-1, s. 26.

⁸⁷ FRÍČ, ref. 49, s. 335.

⁸⁸ WINKLER, ref. 48, s. 103; MAŤOVČÍK, ref. 26, s. 121.

sa Štúr s Hurbanom zhruba o rok stretli s Windischgrätzm, celkom vážne im bolo oznámené, že ak by ich bol v Prahe chytil, dal by ich obesit'.⁸⁹

Zo Záhrebu v júli a auguste 1848 Štúr asi trikrát navštívil Michala Obrenoviča v kúpeľnom mestečku Rohiác (dnes Rogatec, Slovinsko) resp. Rogaška Slatina.⁹⁰ Hoci išlo o návštevy spojené s hľadaním najmä finančnej podpory pre slovenské záležitosti v nadchádzajúcej organizácii ozbrojeného boja, Štúr mal azda trochu času obzrieť si kúpele a ochutnať miestnu minerálnu vodu.⁹¹ V polovici augusta 1848 Štúr trpel migrénou – „*veliká bolest hlavy, která mne neschopna činila k myšlení.*“⁹² Na ceste zo Záhrebu do Viedne sa Štúr vracal s priateľmi v dobrej nálade poštovým kočiarom. V noci z 27. na 28. augusta sa cvalom uháňajúce kone na tejto ceste v jednom momente prudko zastavili pred spustenou závorou mýtnej búdky. Obklopovali ju kopce, na obzore bola červená žiara, ozýval sa hukot, poplašné zvonenie i strelba. Ozbrojený Štúr vtedy vyskočil z voza so slovami: „*Tak bídně nevydám svůj život v šanc!*“ Cestujúci však nikde nikoho v okolí nenašli a nakoniec sa dozvedeli, že huriavk bol spôsobený zháňaním koní za kopcami. Planý poplach dobre vystihoval paranoju možného nebezpečenstva v revolučných časoch. Vzápätí sa však od mýtnika dozvedeli, že kus ďalej majú byť naozaj maďarské vojenské sily a preto sa snažili dostať do miest, kde vojaci ešte neboli. V poriadku sa dostali cez hranicu do rakúskych krajín. Nakoniec sa ukázalo že planý poplach v celom okolí a lavínu paniky obyvateľstva vlastne spôsobili hlukom a bujarou strelbou ich vlastní dobrovoľníci, ktorí na nich čakali.⁹³

Štúr počas revolúcie (čiastočne) vymenil pero za šabl'u a z intelektuála sa stala štýlová postava bojovníka – „*na bielom koni, s pištoľami na boku a s opásanou šabl'ou ozbrojeného,*

⁸⁹ „*Knieža [Windischgrätz] nechce naprosto nič vedieť o spolčení sa s vami, ktorých vraj, odpustite, keď vám to vyrádzujem, keby bol lapil v Prahe, bol by dal obesit.*“ HURBAN, ref. 3. Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1000/Hurban_Rozpomienky/3>; SOJKOVÁ, ref. 50, s. 185.

⁹⁰ FRANCISCI, ref. 37, s. 152; FRIČ, ref. 49, s. 429; ŠTEFANOVIČ, ref. 1, s. 185-186; WINKLER, ref. 48, s. 108.

⁹¹ Obraz kúpeľov zachytil v roku 1846 Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: „*Ktože by kyslú rohickú vodu neznal! Však ju po celom svete srebú za drahé peniaze, a tu ju pán boh veru tlstým prúdom darmo dáva. Rohiác leží v úzkej, kúpeľom primeranej idylickej dolinke, prechádzkami na blízko i ďaleko prekrížovanej, a poskytuje nemocným i zdravým milé dostaveničko. [...] Povyše domu, kde sa vydržiavajú spoločné obedy, stojí v čarovnom kraji medzi kvetinami a stromovím tá studňa, z ktorej výborná kyslá voda donáša tisícim chorých zdravie alebo aspoň ulavenie a štajerským stavom tisíce peňazí. Žriedlo zakryté je krovom, stojacim na stĺpoch v podobe prevrátenej misy. Prostred tejto búdky je obrúbené žriedlo, z ktorého od rána do večera, od jari do jesene neustále do skleníc vodu načierajú, kolkami a smolou zapchávajú a na státisíce široko-ďaleko do sveta rozposielajú. Okolo žriedla prechádza sa množstvo panstva, menovite popoludní, aby tu sčiasťky pre liečenie, sčiasťky ale z dlhej chvíle vodu srebali. [...] Tie tajné, voňavé, chládzkové, rozmanitými stromami vysadené krútnavé chodničky, kiosky, úkryty, letohrádky atď. nejdem ďalej opisovať, lebo je toho primnoho. [...] Od mája po október panuje tu huk, veselost'. Kamkoľvek pohliadneš, na všetkých stranách, vrškoch, lúkach, lesoch vidíš motať sa a škrabať panstvá; po hradskej ceste, hladkej ako kolkáreň, hrkocú elegantné ekvipáže.*“ ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír. *Cestovanie z Viedne do Chorvátskej r. 1846.* [online] Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1325/Zechenter-Laskomersky_Cestovanie-z-Viedne-do-Chorvatskej-r-1846/1>

⁹² List Ľudovíta Štúra Jozefovi Václavovi Fričovi z 16. augusta 1848. *Listy II*, s. 190.

⁹³ FRIČ, ref. 49, s. 459-463, 464-465.

na klobúku okrúhlo, čiernom, biele pero.“⁹⁴ Slovenská dobrovoľnícka výprava v septembri 1848 dávala mnoho možností na ohrozenie života Štúra,⁹⁵ predsa sa problémy ukázali skôr pri presunoch a ústupe,⁹⁶ zvlášť po stiahnutí sa na Moravu. Cisárski dôstojníci sa domnievali, že ide o vzbúrencov z Uhorska a niektorých zo zboru pri Strážnici po odovzdaní zbraní dorúbali šablami.⁹⁷ Štúr sa našťastie v tejto skupinke nenachádzal. Jeho skupinu dočasne internovali v Uherskom Hradišti.⁹⁸ Skalický slúžny Šimon Zmertich oslovil 2. októbra 1848 magistrát mesta Hodonín so žiadosťou o vydanie Hurbana, Hodžu a Štúra, podľa odpovede sa tu však už nikto zo zboru nenachádzal.⁹⁹ Po dlhšom pobyte vo Viedni hrozilo Slovanom v tomto meste nebezpečenstvo po vypuknutí ďalšej revolučnej vlny a tak 7. októbra mesto opustil i Štúr.¹⁰⁰

Počas ďalšej tzv. zimnej dobrovoľníckej výpravy sa Štúr a Hurban s dobrovoľníkmi ako súčasťou cisárskych vojsk znovu dostali do nebezpečných situácií, hoci neplnili primárne vojenské úlohy. „I Štúr jevil neohrozenost a bez ouhony z boje vyšel.“ pri prvej bitke

⁹⁴ ŠTÚR, ref. 19, s. 122.

⁹⁵ S. Štefanovič napr. zaznamenal, že po odrazení útoku dobrovoľníkov na Senicu Štúr utiekol: „Na Brezovej bol veľký zmätok, lebo Štúr sotvaže dopyčul o našom cúvaní – zutekal.“ ŠTEFANOVIČ, ref. 1, s. 195. O zmätku písal i Frič, ale z jeho svedectva vysvitá, že Štúr vydržal v centre diania: „Malou mně bylo útěchou, že mne Štúr při odevzdání mu slovenské zástavy za její ocelení a zachování cti slovenské přede všemi, vyběhnuv mé nejposledněji se vracející setnině vstříc, na náměstí obejmul a k srdci přivinul.“ FRIČ, Josef Václav. *Paměti Josefa Václ. Friče*. Část první: Do třiceti let. IV. svazek. V Praze : Nákladem knihtiskárny B. Grunda a V. Svatoně na Král. Vinohradech, 1887, s. 28.

⁹⁶ ŠTÚR, ref. 19, s. 116. Po Hurbanovi sa počas opustenia Brezovej strieľalo, z toho tu vznikla aj pesnička: „...že Košut s madarmi zemanstvi sľubuje / kdo Štúra s Hurbanem do smrti zabije / kdo živých pochíta, ministrom odevzdá, / poddanství dostane a co si vyzáda.“ PRAŽÁK, Albert. Slovenská otázka v dobe J. M. Hurbana. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1923, s. 13, 17 (341, 345); RAPANT, II-1, 223; GOLÁŇ, Karol. *Revolučné pokolenie. Príspevky k dejinám slovenského povstania v r. 1848–1849 v podbradlianskom kraji*. Myjava : Tlačou a nákladom Daniela Pažického, 1926, s. 143.

⁹⁷ „Ďalej ubiehajúcich na Blatníckom poli zastavili nás kyrasníci, odzbrojili a takýchto bezbranných dali sa rúbať. Mohlo to byť okolo pol noci. Frič dostal ťažkú ranu na pleci, Modránymu dosekali ľavú ruku a hlavu. Štefkovi Kováčovi odsekli pol ľavého ucha. Ja [Ľudovít Dohnány] som dostal 14 rán, medzi nimi tri ťažké, všetko zprava, tak jako sme vo voze sedeli, vpravo, ľavo.“ WAGNEROVÁ, Ľudovika. *Ľudovít Dohnányi. Rozpomienka ku dňu 24. júna 1930 ako k stému výročiu jeho narodenia*. Bratislava : Tlačou „Universum“ úč. spol. v Bratislave, 1930, s. 16; ŠTEFANOVIČ, ref. 1, s. 197-198, 206; ŠTÚR, ref. 19, s. 116; FRIČ, ref. 95, s. 42-47; pozri aj list Ľudovíta Štúra Marianne Božene Staňkovej zo 7. októbra 1848. *Listy II*, s. 193-194; BOUDOVA, ref. 85, s. 75; RAPANT II-1, s. 251-252.

⁹⁸ HURBAN, ref. 2, s. 103-104; DOHNÁNY, ref. 39, s. 120. Podrobnejšie list Jozefa Miloslava Hurbana Anne Hurbanovej z 2. októbra 1848. RAPANT, II-2, s. 476.

⁹⁹ RAPANT, II-1, s. 256-257.

¹⁰⁰ „Jeden hlúček z nás (Bloudek, Štúr, Zach, Borik, Janeček a ja) prestáhoval sa najprv z „National-Hôtelu“, kde známy s nami portier upozornil nás, že akísi židáci mladí, akými oplýval Leopoldov, číhajú po nás, popytujú sa u neho na nás, ku Čápkovi na Landstrasse; tam sme bývali do 6. októbra. Zo špitála, v ktorom popri akomsi maďarskom ranenom študentovi ležal ranený náš L. D. [Ľudovít Dohnány], a tento vypočul zradné úmysly aulistov proti nám, ba dozvedel sa i to, že nás už majú vyňuchaných, kde bývame, a dnes (7. októbra) je umienený nápad na náš hostinec, zo špitála tohoto prišlo nám, ako iným našim, od polície heslo, aby sme opustili Viedeň. My sme opustili Čápka a vo fiakroch dali sme sa zviezť do Nussdorfu, stadiaľ cez Dunaj do Florisdorfu, kde 7. večer sadali sme s vyslancami českými do vozňov. Viedeň hrmela od kanónov a my hrmeli vyslobodení železnicou ďalej k Prahe.“ HURBAN, Jozef Miloslav. *Rozpomienky*. [online] Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1000/Hurban_Rozpomienky/2>; RAPANT, II-1, s. 292-293.

pri Budatíne (dnes časť Žiliny).¹⁰¹ Po bitke sa tiež širili fámy: „Štúr že byl zastřelen a Hurban těžce zranený leží...“¹⁰² Nakoniec sa koncom februára 1849 dostali až do Košíc, kde sa stretli s Jonášom Záborským. Mesto bolo silne sfanatizované „*maďarónmi proti cisárskym*“. Záborský, ktorému už predtým „vlastenci“ hrozili prebodnutím, sa odvážil navštíviť Štúra až okolo polnoci. Neskôr sa dozvedel, že miestni kupci plánovali atentát na Štúra a Hurbana, ale nakoniec nenašli dostatok guráže na takýto čin.¹⁰³ Pretože o sebe nedávali správy, Štúrovi rodičia sa o svojich synov Ľudovíta a Jána zbytočne obávali a domýšľali si, že padli.¹⁰⁴ V nebezpečenstve sa Štúr ocitol ešte na sklonku revolúcie pri agitačných cestách, keď ho spolu s Hurbanom plánovali chytiť miestni zemani.¹⁰⁵

Na konci septembra 1849 bol Štúr chorý a nejaký čas preto strávil v Uhrovci u rodičov.¹⁰⁶ Štúr chorľavel aj po presťahovaní sa do Modry v roku 1851: „...*prekázala mi chorľavosť a nechce sa mi z Modry nikam.*“¹⁰⁷

Od konca augusta do polovice septembra 1851 bol Štúr v kúpeľoch v Korytnici. „*Ano, tu som v Koritnici už od osem dní a buďem ešte za toľko ak ňje za viac. Moja zhustnutá krú a žjale porážajúce dušu moju zavaluvali ma zase do predošlích mojích ňeduhov z ktorích som bou ťažko vivjaznuv v Ňemecku a tak som sa bez rozmýšľaňja vidau do Koritnice.*“ Išlo asi hlavne o hemoroidy. Prirodzene na jeho stav vplývali aj problémy psychologického rázu, lebo v roku 1851 zomrel jeho brat Karol, ale i otec Samuel – „...*žjale ktorje ťjahnu ces dušu moju toho roku vždy ešte porážajú ma a teraz boli i všakovakje choroby k nim pristúpili.*“¹⁰⁸ Na pobyt v Korytnici Štúra zrejme upozornil J. M. Hurban, ktorý kúpele navštívil v roku 1845.¹⁰⁹ Kúpele i liečivú vodu opísal v próze *Korytnické poháriky*.¹¹⁰

¹⁰¹ HURBAN, Jozef Miloslav. *Z tábora Frischeinsenova*. In Moravské noviny, 1848, č. 39 (18. 12. 1848), s. 155. Citované podľa RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49*. III-2. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1954, s. 271.

¹⁰² MIKŠÍČEK, Matej. Denník. In GOLÁŇ, Karol (ed.). *Na revolučnom Slovensku. Denník, korešpondencia, novinové zvesti, rozpravy a drobné dojmy moravského publicistu Mateja Mikšička*. Myjava . Nakladateľ Ján Pažický, 1931, s. 72. Pozri aj RAPANT, III-2, s. 272-276, 453-455, 513-516, 564-565.

¹⁰³ ZÁBORSKÝ, Jonáš. Vlastný životopis. In ORMIS, ref. 2, s. 321-322.

¹⁰⁴ List Ľudovíta Štúra Jozefovi Václavovi Fričovi z 29. marca 1849, Listy II, s. 202. Rodičia vôbec trpeli rôznymi neoverenými a falošnými správami o smrti synov. Porovnaj List Ľudovíta Štúra Henrichovi Attemsovi z 1. septembra 1850. Listy II, s. 231, 486-487; ŠTÚR, ref. 19, s. 125.

¹⁰⁵ „*Stoličnj zemani, počnauc od Šaška Boženjka až do wicišpána Ocskayho ustawičné konference drželi a radili se, jak by Štura a Hurbana chytiť mohli, již i noc určili, v které na Březowau, kde se Hurban a Štur zdržovali, napadnout chtěli.*“ Na Rusawě. In Moravské noviny, 1849, č. 201 (2. 9. 1849), s. 930; GOLÁŇ, ref. 96, s. 243. Porovnaj RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49*. IV-1. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963, s. 188.

¹⁰⁶ List Ľudovíta Štúra Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi z 21. septembra 1849. Listy II, s. 212.

¹⁰⁷ List Ľudovíta Štúra Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi z 25. februára 1851. Listy II, s. 241.

¹⁰⁸ List Ľudovíta Štúra Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi z 4. septembra 1851. Listy II, s. 245-246; porovnaj a Samovi Bohdanovi Hroboňovi z 4. septembra 1851. *Tamže*, s. 247.

¹⁰⁹ Porovnaj neskoršie vyjadrenie: „*Ja som chorý na hrdlo, ale nežartoval som s tým, a liečil som sa pilno hned od najprvéšieho prvu, a bar ešte ležím, predca už sa cítim značne lepšie. Ale umysel môj išť toho roku do Koritnice na tú výbornú a rozznameníťú vodu – vždy viac dozrieva vo mne; bo cítim, že táto voda vstave je*

Ďalšia choroba Štúra zasiahla začiatkom roku 1852: „*My sme teraz všetci zdraví, ale ja som bol dva dni po – Vašom odchode hodne ochorel a keby nebola včasná lekárska pomoc bývala, bol bych padol alebo do žlčovej zimnice, alebo do horúčky. Za dva celé temer týždne som žil len na čistej polievke.*“¹¹¹ Zdá sa, že pri týchto ochoreniach v Modre sa o Štúra staral Ján Kalinčiak.¹¹² Štúr mal v zime 1852 problémy s očami, únavu bežnú pri častej práci s tlačnými textami : „...*jest to tuze malý tisk pro mé slabé oči.*“¹¹³ Okrem žiaľu kvôli úmrtiu Adely Ostrolúckej bol Štúr a jeho rodina k 18. aprílu 1853 zdravý.¹¹⁴ Zronilo ho znovu úmrtie matky v auguste 1853 – „*po toľkých ranách a udereniach osudu je veru hodne nalomený v mysli a duchu svojom.*“¹¹⁵

Štúrova záľuba v poľovačkách, či možno skôr prechádzkach oživených lovom – „...*pišem, čítam a lovím.*“¹¹⁶ – sa mu nakoniec stala osudnou. Zachovalo sa nám viacero svedectiev, ktoré sprostredkujú rozprávanie samotného Štúra – dve verzie Jána Štúra,¹¹⁷

mna zas na pár rokov obživiť – ako kedysi. Ja trpím aj na hemorhoidy, a keď sa tieto zbúra, potom už to účinkuje u mňa hlavne na hrdlo. [...] Mysel mám jasnú a hlavu čistú, bo sa mi pri vodovom liečení mojom hemorhoidy otvorili. Je to tu bieda z ohľadu rozumných Lekárov, všetko lebo Košutári lebo darobní Lepiši [prištipkári]. Nuž už len čo najlepšie sa varuvat a čo najčastejšie s vodou sa obracat, to je moja i preservativa [ochrana] i pomoc skutočná. Haynau kedysi chodiu s vandlou [lavór], a ja spávam s ňou.“ List Jozefa Miloslava Hurbana Ludovítovi Štúrovi z 15. marca 1854. *Listy IV*, s. 138-139.

¹¹⁰ „*Korytnická voda lieči zapchaniny a vnútorné zatvrdliny. Kto by teda takto dačo tvrdé v sebe mal, nech sa len sem do Korytnice obráti, menovite tí, čo veľa sedia, už či s perom, či s ihlou, a zas tí, čo píšu pre večnosť, čiže pisári bankrotových procesov, či tí, čo píšu pre časnosť, a to pleno titulo [plným menom] páni spisovatelia. [...] A kto je sám svojou osobou v Korytnici, pije ju zavčas rána, hodne pred raňajším, či ako vravia Slováci, pred fruštikom, potom zas polhodinu alebo hodinu pred obedom. A daktorí pijú ju aj pred večerom. Za každým pitím sa musí hodne chodiť, to znamená, po každom pohárikú trochu behať, a takých pohárikov desať-šestnásť vypíť. Alebo po takej porcii zas už ďalej trochu ako len okolo studničky ísť sa prechodiť! Takýmto spôsobom korytnická voda prečistí vnútornosti, posilní žalúdok aj iné čiastky tela.“* HURBAN, Jozef Miloslav. *Korytnické poháriky alebo Veselé chvíle nezdravého človeka.* In HURBAN, Jozef Miloslav. *Dielo I.* Bratislava : Tatran 1983, s. 408, 412-416. (*Nitra IV*, 1847, s. 1-25.)

¹¹¹ List Ludovíta Štúra Andrejovi Holkovi z 19. februára 1852. *Listy II*, s. 265.

¹¹² „*Ja som ho opatroval v nemoci...*“ KALINČIAK, Ján. *Vlastný životopis.* In KALINČIAK, Ján. *Dielo II.* Bratislava : Tatran, 1975, s. 343.

¹¹³ List Ludovíta Štúra Václavovi Hankovi z 24. novembra 1852. *Listy II*, s. 272. Aj tu Štúrovi pomáhal Kalinčiak: „*pomáhal som mu často v jeho prácach; tak sme spolu prešli národné spievanky slovanské, keď ich sám v zime pre slabosť očí prejsť nemohol...*“ KALINČIAK, ref. 112, s. 343-344.

¹¹⁴ List Ludovíta Štúra Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi z 18. apríla 1853. *Listy II*, s. 281.

¹¹⁵ List Jozefa Miloslava Hurbana Samuelovi Jurkovičovi z 29. októbra 1853. Citované podľa RAPANT, IV-1, s. 663.

¹¹⁶ List Ludovíta Štúra Izmailovi Ivanovičovi Szreznevskému z 15. decembra 1850. *Listy II*, s. 238.

¹¹⁷ I. „*Práve som dokončil jeden odsek mnou písanej všeslavianskej histórie (Slavianstvo a svet budúcnosti, K.) a dajúc bratovým chlapcom predvianočnú „regráciu“, aby som sa po obyčajnom mnohom sedení hodne vychodil, vzal som pušku na plece a s niekoľkými chlapcami z Modry, ktorí sa mi prišli ponúknuť, že mi pôjdu zajacov pohnúť, som vyšiel na polia vyše Modry, smerom k dedine Pudmericiam, a tam okolo poludňajšej dvanástej, prekračujúc čerstvým snehom pokrytú priekopu, celým stúpadlom nohy na druhý kraj priekopy nedostúpiac, som nazad spadol. Puška, ktorú som z opatrnosti cievou nahor obrátenú a so zatvoreným kohútikom na pleci visiacu mal, sa zošmykla a otvor cievy pritlačil sa k mojej nohe pri kĺbe tak, že som výstrel vzniklý udretím kohútika na niečo tvrdého, skalu alebo ľad, ani nepočul, ale celý nábitok do mojej nohy bez akéhokoľvek buchotu vrazený bol. Vstať nemôžuc, prvé, čo som si pomyslel, bolo, že som si nohu budúťo vytkol, buď zlomil; ale keď som sa trochu nabok obrátil a videl som odev svoj spálený, očerňetý a krvavý, až vtedy som zvedel, že som sa postrelil. Čo vraj – hovoril ďalej – bolo všetko k tomu treba, aby sa puška z pleca zošmykla, otvor cievy práve ku kĺbu mojej nohy sa dostal, kohútik práve na niečo tvrdé natrafil a nábitok vypálil – a predsa sa to všetko za sekundu stalo.“* ŠTÚR, ref. 19, s. 117-118.

verzia Daniela Lačného¹¹⁸ a ďalšie opisy príhody.¹¹⁹ Dňa 22. decembra 1855 sa vydal na svoju poslednú poľovačku. Pôvodne mal ísť na poľovačku v pondelok,¹²⁰ no neodolal ponuke dvoch chlapcov, ktorí sa mu ponúkli za honcov v sobotu. Na pomedzí chotára Modry a Budmeríc (podľa J. Štúra) či správnejšie Šenkvic (podľa Lačného) sa Štúr napoludnie¹²¹ nešťastne pošmykol pri preskakovaní priekopy. Puška sa mu zviezla z pleca k nohe, nenatiahnutý kohút (nie spúšť!) pri náraze odpálil zápalku a vyšiel výstrel. Štúr vôbec nepočul výstrel, čo možno pripisovať šoku z náhleho pádu a čiastočne ho stlmil kabát. Keď sa neúspešne pokúsil vstať, myslel si, že si iba vytkol alebo zlomil nohu. Až potom čo videl opálený odev a krv, zistil, že sa postrelil. Špekulácie o inom priebehu udalosti sú bezpredmetné, keďže opísaný priebeh udalostí je podložený svedectvami autentických výrokov L. Štúra.¹²²

Náhodou tu prechádzal prázdny voz od Šenkvic a tak sa Štúr odviezol do mesta, kde ho uložili v byte jeho švagrinej v Emresovskom dome. Za odvoz na prázdnom

II. „Janko môj, čo k tomu všetko treba, aby sa to stalo – v okamžení, čo by dlaňou plesol. Bo ja som mal pušku na pleci prevesenú, otvory (rúry) pušky hore a kohútik spustený, nie natiiahnutý. Teda – hovorí ďalej – ako som tú priekopu prekračoval, som sa sklzol a naspäť letel. Vtom sa mi puška zošmykla z pleca, otvor pušky mi ku kĺbu ľavej nohy sa napravil a zavretý kohútik udrel na tvrdý predmet, buďto ľad, buďto kameň, alebo veľmi tvrdo zamrznutú zem, takže kapsľa dala oheň a rana vpálila do kĺbu. Čo k tomu bolo treba! A stalo sa to za jedno mihnutie oka. Vtom – strelu sám nepočujúc – som sa domnieval, nemôžuc vstať, že som si nohu zlomil, alebo vytkol; ale pohnúc telom v protivnom smere videl som vypálený kabát a krv. Tak som zvedel, že som sa postrelil.“ Tamže, s. 122-123.

¹¹⁸ „V sobotu tohože týždňa prišli ho dvaja chlapci – ako honci – volať na poľovku, s ktorými asi o 10. hodine predpoludním išiel poľovať. Že išiel – nevedel som o tom, bo sme na pondelok (Štedrý deň) boli ushovorení ísť spolu. Zem bola tuho zamrznutá. Poľoval najprv vo viniciach, postupujúc k roliam za nimi sa rozprestierajúcim, smerom k Šenkviciam (dedina východne od Modry, na tri štvrté hodiny cesty ležiaca), a tak prišiel ku priekope, oddeľujúcej vinohrady od rolí. Keď mal priekopu preskočiť, z opatrnosti spustil kohútiky a pušku zavesil si na plece, majúc jej cievy nahor obrátené. Ale ako preskakoval, noha sa mu na zamrznutej zemi sklzla, následkom čoho sa nazad prešinel, t. j. padol; v páde obrátila sa mu puška dolu cievami, k jeho nohám a jeden kohútik, silne naraziac na zamrznutú zem, rozbil kapsľu – cieva vypálila a celý nábitok i s fujtášom vohnala mu do nohy.“ LAČNÝ, ref. 54, s. 14.

¹¹⁹ List Jána Kalinčiaka Jánovi Štúrovi z 22. 12. 1855 (pozri pozn. 125); novinová správa *Od prešpurských Tater*. In *Slovenské noviny*, 1856, č. 152 (29. 12. 1855), s. 507-508 (pozri pozn. 132) a zápis v matrike zomretých v Modre. Matrika zomretých v Modre. Fotofaksimile. In HUČKO, ref. 52, s. 226-227. (pozri pozn. 142).

¹²⁰ LAČNÝ, ref. 54, s. 14.

¹²¹ HURBAN, ref. 2, s. 8.

¹²² Vylúčiť treba tézy o samovražde i inej strieľajúcej osobe. Napr. „Práve som dokončil jeden odsek mnou písanej všeslavianskej histórie [...], aby som sa po obyčajnom mnohom sedení hodne vychodil, vzal som pušku na plece...“; „V rozhovore na smrteľnej posteli Ludovít spomenul, že v čase vedenia na obecnom voze vzbudila sa v ňom dôvera, že mu boh tak ‚mal-à-propos‘ [v nevhodnú chvíľu] zahynúť nedá...“ ŠTÚR, ref. 19, s. 118. Žandárom po postrelení povedal, „...že ho nikto nepostrelal, že jemu samému sa to prihodilo.“; „Ťažko umieral v mladom ešte veku, čo z toho súdim, keď povedal: ‚Nerád bych umrel, ešte mám mnoho práce.“ LAČNÝ, ref. 54, s. 14, 17. podobne SOJKOVÁ, ref. 50, s. 281. PODOLAN, Peter. Smrť Ludevitova. In *Historyweb.sk* [online] Dostupné na internete: <<http://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/smrt-ludevitova>>; DEMMEL, ref. 44, s. 284-285, špekulatívne VIKTOR, Gabriel. [Ladislav Szalay]. *Legenda rokov meruôsmych*. Bratislava : SURSUM, 1998, s. 157-158.

rebrinovom voze, kde sa Štúr mohol oprieť iba o reťaze, si pohonič Švrlinek – podľa J. Štúra z Modry a podľa Lačného z Kráľovej (severne od Modry) – vypýtal 50 grajciarov.¹²³

K Štúrovi najprv prišiel lekár Gajary, ktorý býval priamo v Emresovskom dome, Štúr však nechal zavolať aj osvedčeného doktora Mayera z Prešporka.¹²⁴ Po prezretí rany sa traja lekári (Gajary, Mayer a Emres) poradili a Mayer odišiel.¹²⁵ Lekári sa neodhodlali vybrať guľku, umiestnenie rany zase znemožňovalo amputáciu.¹²⁶ Gajary predpísal Štúrovi prípravok na dezinfekciu a prevenciu gangrény (brand) – „smradľavú, zelenej farby vodu“, ktorá Štúrovi vyvolávala neznesiteľnú páľčivú bolesť. Na návrh jedného z opatrovníkov – Michala Hýla ju vymenili za konský moč, ktorým mu ranu pravidelne omývali. O Štúra sa starali podľa Lačného štyria – on, Jozef Kuchta, Ondrej Lauda a Michal Hýl.¹²⁷ Liečenie trvalo celkovo tri týždne, pričom musel Štúr ležať neustále na chrbte.¹²⁸ Viackrát silne krvácal, mal silné bolesti a bol oslabený.¹²⁹ Vážnosť zranenia priateľa Štúrovi tajili.¹³⁰ Medzitým sa Hurban s veriacimi v Hlbokom modlieval za uzdravenie priateľa.¹³¹ O nehode informovali 29. decembra aj *Slovenské noviny*.¹³²

Po ôsmich dňoch lekári (Mayer z Prešporka a lekár rodiny Emresovcov) vyčistili ranu a vyslovili prognózu, že Štúr prežije, hoci s nie celkom zdravou nohou.¹³³ V tomto zmysle napísali správu aj *Slovenské noviny*.¹³⁴ Rana sa na povrchu uzavrela, no liečenie v skutočnosti

¹²³ ŠTÚR, ref. 19, s. 118; LAČNÝ, ref. 54, s. 14.

¹²⁴ Angažoval sa tu zrejme aj Ján Kalinčiak: „Zajtra idem sám do Prešporka pre lekárov — ktovie, či čo pomôžu?!“ List Jána Kalinčiaka Jánovi Štúrovi z 22. decembra 1855. [online] Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1055/Kalinciak_Z-korespondencie/5>

¹²⁵ LAČNÝ, ref. 54, s. 15.

¹²⁶ HURBAN, ref. 2, s. 8. Jasne sa o veci vyjadril Ján Kalinčiak: „Ludovít išiel dnes ráno na poľovačku; spadol; puške na chrbte sa v páde natiahol kohútik a vystrelil mu oddola hore do stavca stehnového (...) a zlámalo mu tam kosti a vysotilo kost' stehnovú pri drieku. Na amputáciu nie je teda čo pomyslieť. Jeho život stojí v božích rukách pre brand, môžući sa vždy chytiť. Dúfať možno, že vyjde, ale veľmi mnoho nádeje nie je.“ List Jána Kalinčiaka Jánovi Štúrovi z 22. decembra 1855, ref. 124.

¹²⁷ LAČNÝ, ref. 54, s. 15.

¹²⁸ ŠTÚR, ref. 19, s. 118, 122; LAČNÝ, ref. 54, s. 15.

¹²⁹ „Jeho bolesť a útrapy sú hroznú. Kričí pri každom pohnutí, ba i keď sa nepohýňa, bo muskuly samy od seba sa trhajú (zucken).“ List Jána Kalinčiaka Jánovi Štúrovi z 22. decembra 1855, ref. 124; ŠTÚR, ref. 19, s.122.

¹³⁰ SOJKOVÁ, ref. 50, s. 281.

¹³¹ WINKLER, ref. 48, s. 171.

¹³² „Od prešpurských Tater, dne 24. dec. Právě dostáváme z Modry žalostivou zprávu o neštěstí, kteréž slovutného rodáka našo, pána Lud. Štúra zachvátilo. Vyjda totiž v sobotu dne 22. dec. odpoledne, za příčinou občerstvení těla, na honbu a chtěje jakousi hrázi přeskočiti, tak nešťastně padnul, že puška vystřelila a celý svůj ostrý nábitek do těla pána Štúrova vyše bedra uhodila. Na štěstí ho dva chlapci (nebožtíka bratra) sprovázeli, kteréž i hned jeden v blízkosti se nacházející vůz přivolali a takt' byl těžce poraněný do Modry dovezen. Přivoláno hnedky lékařů, mezi nimiž i pán doktor Mayer z Prešpůrku, kteří všechno učinili, co se k odstranění nebezpečí státi mohlo, nebo rána jest velmi povážlivá. Ostatně máme naději, že Hospodin tohto, o vzdělání národu našeho vysoce zasloužilého muže při životu zachová. (Dle novějších zpráv, které jsme 28. dec. obdrželi, pán Štúr byl přes svátky při úplné čerstvosti ducha a bez těžkých bolestí, což naději o uzdravení posilňuje. Dejž to pán Bůh!“ *Slovenské noviny*, 1856, č. 152 (29. 12. 1855), s. 507-508. Citované podľa *Listy III*, s. 251.

¹³³ ŠTÚR, ref. 19, s. 118. Ján Štúr sa uspokojený vrátil do Bánoviec nad Bebravou.

¹³⁴ Oznamili, že „nebezpečí života odstraněno jest a že sej isté, ač i sdlouhavé vyléčení tak nebezpečné rány s nejlepší naději očekává.“ *Slovenské noviny*, 1856, č. 2 (3. 1. 1856). Citované podľa *Listy III*, s. 251.

dávalo iba virtuálnu nádej. Presvedčenie Lačného: „*Rana sa mu už hojila, zacelievala sa a bol by býval zachránený.*“ vyznieva s ohľadom na výsledok pitvy nereálne.¹³⁵ „*Poslední dnové utrpení jeho byly téměř bezbolestní.*“¹³⁶ Od Daniela Minicha sa dozvedáme, že 9. januára večer „*nemoc jeho sa zase zhoršila. Včera večer mu začala zase krv z rany viacej jako obyčajne s(liknúť) [...] lekár hovorí že predca zase asi dva fonty krve utratil. Nasledkom toho Štúr veľmi zoslabnul.*“¹³⁷ Lekári sa už neobávali rany ako takej, ale veľkej straty krvi; Štúr iba ťažko premáhal driemoty a držal sa pri vedomí.¹³⁸

Štúr si všimol, že sa poranená noha stiahla a bola kratšia ako druhá, na čo upozornil lekára Gajaryho 12. januára o 9. hodine pri rannej prehliadke. Pretože nechcel krívať, na vlastnú zodpovednosť požiadal Gajaryho o zákrok. *Na takto vyslovenú žiadosť Gajary chytil opatrne nohu a proboval ju natiahnuť; ale keď pri tom Štúr bol'astne zastonal, pustil Gajary nohu, a keď sa mu bol'ast' trochu utíšila, musel zase probovať ju naťahovať. Štúr, myslím, následkom pocítenej veľkej bol'asti ohmatal svoju ranenú nohu a v tom pustila sa mu krv z rany. Zbadajúc to, povedal: ‚Už je zle so mnou‘ – a v ten istý deň v noci umrel.*“¹³⁹

V dobe smrti boli pri Štúrovi D. Lačný a J. Kuchta, Štúrova švagriná, D. Minich, Ján Kalinčiak a Ján Jaromír Majer.¹⁴⁰ „*Dokonal v pokoji, bez vŕeckého boje d. 12ho jan, niekoľko minut po 9tej hodine večer.*“¹⁴¹ Podľa matriky zomretých bola príčinou smrti „*zemdenosť*“.¹⁴²

Na tomto mieste sa ešte zmienime o prípadoch, keď kde sa zúčastnil či radil Štúr vo veciach choroby niekomu inému. Rady ukazujú osobné skúsenosti, ale aj zodpovedný

¹³⁵ „*Od prs počnúc na celom drieku Štúr mal pekné, čisté mäso; ale keď pitvali ranené miesto na nohe, mäso bolo čierne a kosť horného stehna od jablka [hlavice bedrového kĺbu] nadol bola rozštiepaná.*“ Pri pitve bol prítomný Lačný (namiesto J. Kalinčiaka, ktorý si pitvu netrúfal vidieť), dr. Garay (Gajary), dr. Emres, dr. Seibel a Jozef Hajíček, zverolekár. Lačný si vypýtal časť kosti na pamiatku. LAČNÝ, ref. 54, s. 15.

¹³⁶ [LICHARD, Daniel.] Ludevít Štúr. (Časník) In *Domové pokladnice bĕh nový*, 1857, roč. 2 1857, s. 202. Citované podľa SOJKOVÁ, ref. 50, s. 281.

¹³⁷ List Daniela Minicha Jánovi Štúrovi z 10. januára 1856. Citované podľa DEMMEL, ref. 44, s. 282.

¹³⁸ SOJKOVÁ, ref. 50, s. 281.

¹³⁹ LAČNÝ, ref. 54, s. 15.

¹⁴⁰ *Tamže*.

¹⁴¹ List Daniela Minicha Dionýzovi Štúrovi z 18. januára 1856. Citované podľa DEMMEL, ref. 44, s. 282. Rovnaká informácia je v matrike zomretých. Fotofaksimile. In HUČKO, ref. 52, s. 226-227. Pozri pozn. 142. Aj v novinovej správe „...*dostávame pro celé Slovensko prežalostnou zprávou, že vys. učený někdy pan Lud. Štúr, následkem známého poranění, v sobotu dne 12. jan. večer o 9. hod. v pánu zesnul.*“ *Slovenské noviny*, 1856, č. 7 (15. 1. 1856), s. 24. Citované podľa *Listy III*, s. 251.

¹⁴² Matrika zomretých v Modre. Fotofaksimile. In HUČKO, ref. 52, s. 226-227. K nehode obsahuje prípisok: „*Dne 22^{ho} Decemb. 1855 na polovce příkopu jakovausi přeskočiti chtěje, padl a v pádu ručníci tak nějak nešťastlivě potřhl, že mu vypálila a stehenní kosť prostřelila, následkem čehož, po velkých bolestech a mnohém krvácení zvyšiolozěného (?) [výše uvedeného], dne pokojně skonol.*“

prístup Štúra k ochoreniam. Takto radil napr. J. M. Hurbanovi,¹⁴³ Dragutinovi Kušlanovi,¹⁴⁴ staral sa o svojho žiaka Konstantina Kostića.¹⁴⁵ Aj s D. Lačným sa zoznámil kvôli Lačného chorobe, hoci tu bol iba na návšteve.¹⁴⁶

Udalosti radené v chronologickom slede odhaľujú peripetie Štúrovho života, až ďalšie bádanie môže priniesť riešenia a opravy naznačených problémov a doplniť mozaiku faktografie.

¹⁴³ „...dám Ťi dobrú radu a buďeš ožívať s jarom. Vstávaj včas ráno a hneď za rána, za rosi choď sa prechádzať polom čo len za hodinu – a uvidíš! Tento jarňí vonní vzduch silí náramne človeka. Prosím Ťa, robjevaj to.“ List Ľudovíta Štúra Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi z 23. apríla 1850. *Listy II*, s. 220.

¹⁴⁴ „Jesi li bolestan da si posětio Madvu? Ljudi ovdě su mi to pripovėdali.“ [Chorý si azda keď si navštívil Madvu? Tu mi ľudia o tom rozprávali.] List Ľudovíta Štúra Draganovi Kušlanovi z 27. marca 1849. *Listy III*, s. 61, 187. „To je bilo veoma žalostno za mene da si tako probolěo, mili Brate moj. Kazao sam Ti uvek da paziš na zdravje svoje. Samo nemoj mnogo seděti a pri poslu uvek stoj. Molim Te za to a Ti vėruj meni kako izkusenom u toj stvari.“ [Bolo to veľmi smutné pre mňa, že si tak prechorel, milý brat môj! Vždy som Ti vravel, aby si dával pozor na svoje zdravie. Len neseď dlho a pri práci vždy stoj. Prosím Ťa o to a ty mi ver ako skúsenému v tejto veci.] List Ľudovíta Štúra Draganovi Kušlanovi z 7. apríla 1849. *Listy IV*, s. 36, 172. O Madvovi pozri pozn. 37.

¹⁴⁵ „My s Kostićem šćaslıvo prišli suida. Lichoračka, ktoru on imiel v Serbii no iz kotoj charašo izlećen ne byl, opiat došla na nego zdies, no ja po mojemu obviazaniu i vašem nalogu sdielal vse v etom slućaju nužnoe, i teper uže Kost. lućše, i dumaju što za nedolgo vo vsem budet zdorov.“ [My s Kostićom sme sem prišli šťastne. Zimnica, ktorú mal v Srbsku a z ktorej nebol dobre vyliečený, opäť tu naňho prišla, no nie silná, ale ja som podľa svojho sľubu a Vašich pokynov urobil všetko v takom prípade potrebné a teraz sa už má Kost. lepšie a myslím, že onedlho bude celkom zdravý.] List Ľudovíta Štúra Michailovi Fiodorovičovi Rajevskému z 25. mája/ 6. júna 1854. *Listy IV*, s. 51, 190.

„Kostić učit, on počti uže so vsem zdorov. Po sovietu lekara ili vraća on dolžen piti „Eger-Weisenquelle“ vodu, iz kotoj dosele popil 15 kružek, što ja teper dolžen. Po tomu što za to dengi neimieju, sdielajte dobrotu: perešlite mi ich teper. Eto iznosit 3 Guldena i 42 kr. Vračovi tolko pozdee zaplaću.“ [Kostić sa učí, už je skoro celkom zdravý. Podľa rady lekára musel piť vodu „Eger-Weisenquelle“, z ktorej dosiaľ vypil 15 hrnčekov, za čo som teraz dlžný. Pretože na to nemám peniaze, buďte tak dobrý a pošlite mi ich teraz. Robí to 3 zl. a 42 grajciarov. Lekárovi zaplatím až neskôr.] List Ľudovíta Štúra Michailovi Fiodorovičovi Rajevskému z 30. júna 1854. *Listy IV*, s. 51-52, 192.

„Kostić je sasvim zdrav i veseo. [...] Osim toga platjao sa za kiselu vodu dvoje struke u njegovoj bolesti i s donešenjem iz požuna u Modru 5 for. 36 xr. sr. / Liekarovi za mnogokratne posiete 10 for. sr.“ [Kostić je celkom zdravý a veselý. [...] Okrem toho som zaplatil za minerálnu vodu dvojakého druhu počas jeho choroby s donáškou z Bratislavy do Modry 5 zl., 36 gr. str. / Lekárovi za početné návštevy 10 zl.] List Ľudovíta Štúra Michailovi Fiodorovičovi Rajevskému z 5/18. októbra 1854. *Listy IV*, s. 192. O Konstantinovi Kostićovi pozri bližšie KANTEK, Karol – KOWALSKÁ, Eva. Kosta Kostić – posledný Štúrov žiak. In MACHO, Peter – KODAJOVÁ, Daniela a kol. *Ľudovít Štúr na hranici dvoch vekov. Život, dielo a doba verus historická pamäť*. Bratislava : VEDA, 2015, s. 86-99.

¹⁴⁶ LAČNÝ, ref. 54, s. 16.

Life and Health Threatening Moments in Life of Ľudovít Štúr

The study focuses on moments of Ľudovít Štúr's life, threatening his health or life. It presents an enumeration of such events as recorded by contemporary sources. There had been various serious and less serious diseases, including chronic ones. We were also interested in Štúr's attitude towards physicians and ways of healing/medical treatment. A second level is represented by situations, when Štúr's life was endangered by another person. It was related mainly to violence from the opposition to his Slovak and Slavic ideology and events of the revolution 1848-1849. In the end, it was hunting that became fatal for Štúr at the end of year 1855, when he suffered a mortal injury.

Keywords: Ľudovít Štúr (1815 – 1856), life, health, illness, health care, health hazard, threat to life

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

PODOLAN, Peter. Život a zdravie ohrozujúce okamihy v živote Ľudovíta Štúra. In *Štúdie k jubileu Ľudovíta Štúra*. Historia nova 10. [online] Bratislava : Stimul, 2016, s. 76-96. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino10.pdf>